

Digitalizacija stare i rijetke građe u hrvatskim narodnim knjižnicama

Suntešić, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:956700>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-30**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti
Diplomski sveučilišni studij Informacijske znanosti

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti

Diplomski sveučilišni studij Informacijske znanosti

Digitalizacija stare i rijetke građe u hrvatskim narodnim knjižnicama

Diplomski rad

Student/ica:

Marija Suntešić

Mentor/ica:

Izv. prof. dr. sc. Marijana Tomić

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Marija Suntešić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Digitalizacija stare i rijetke građe u hrvatskim narodnim knjižnicama** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 18. listopada 2023.

Sažetak

Digitalizacija knjižnične građe dio je redovitog poslovanja svih vrsta knjižnica. Stara i rijetka građa smatra se osobitom vrijednom vrstom građe te najčešće ima status zaštićenog kulturnog dobra. Svrha ovog rada je istražiti koliko se često i na koji se način digitalizira stara i rijetka građa u hrvatskim narodnim knjižnicama te koji se kriteriji koriste pri odabiru stare i rijetke građe za digitalizaciju u tim knjižnicama. Cilj rada je utvrditi digitalizira li se stara i rijetka građa u hrvatskim knjižnicama i u kojem obimu, koji su razlozi digitalizacije te vrste građe, koliko u odabiru te vrste građe za digitalizaciju sudjeluju korisnici te koristi li se pri digitalizaciji stare i rijetke građe u hrvatskim knjižnicama uvijek posebna konzervatorski sigurna oprema za digitalizaciju.

U istraživačkom dijelu rada koristi se anketiranje, odnosno kvantitativna metoda. Anketni upitnik se digitalnim putem slao zaposlenicima narodnih knjižnica u Hrvatskoj kako bi se utvrdilo stanje s digitalizacijom stare i rijetke građe u hrvatskim knjižnicama i odgovorilo na postavljena istraživačka pitanja.

U teorijskom dijelu rada objašnjavaju se pojmovi stare i rijetke građe te značajke te vrste građe. Uz to, definira se pojam digitalizacije s osobitim osvrtom na posebnosti digitalizacije stare i rijetke građe. Pri tome je poseban fokus na istraživanju i opisu strategija digitalizacije te standarda i smjernica koje se bave digitalizacijom, prioriteta pri odabiru građe za digitalizaciju te opreme, odnosno tehnologije koja se koristi kako bi se stara i rijetka građa zaštitila od toga da joj postupak digitalizacije naštetiti.

U radu se prikazuje i projekt *eKultura* koji provodi Ministarstvo kulture i medija RH u suradnji s nizom ustanova u kulturi uz još nekoliko primjera projekata digitalizacije stare i rijetke građe.

Cilj istraživanja koje je provedeno i opisano u drugom dijelu ovog rada jest ukazati na stanje u digitalizaciji stare i rijetke građe u hrvatskim narodnim knjižnicama.

Ključne riječi: digitalizacija, narodne knjižnice, stara i rijetka građa, digitalizacija stare i rijetke građe, otvoreni pristup digitaliziranoj građi, digitalne zbirke, digitalne knjižnice

Sadržaj

Uvod	1
1. Teorijske odrednice stare i rijetke građe	2
1.1 Definicija i značajke stare i rijetke građe	2
1.2. Bibliografski opis stare i rijetke građe	4
1.3 Zaštita stare i rijetke građe	7
1.3.1 Pristup i promocija stare i rijetke građe	10
2.1 Cilj i svrha digitalizacije	11
2.2. Razvoj digitalizacije u svijetu i Hrvatskoj.....	13
2.3 Standardi i smjernice u području digitalizacije.....	15
2.4 Projekt <i>eKultura</i>	15
2.5 Projekt Digitalizacije, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom	17
2.7 Digitalizacija stare i rijetke građe	18
2.7.1. Kriteriji za odabir građe za digitalizaciju.....	19
2.7.2. Tehnologija i oprema za digitalizaciju stare i rijetke građe.....	20
2.7.3. Izgradnja digitalnih zbirki i pristup digitaliziranoj staroj i rijetkoj građi.....	25
2.7.4. Faze digitalizacije stare i rijetke građe.....	27
3. Istraživački dio rada	28
3.1 Cilj istraživanja	28
3.2 Istraživanjem će se nastojati odgovoriti na sljedeća istraživačka pitanja:	28
3.3 Metodologija.....	28
3.4 Uzorak.....	29
3.5 Analiza ankete i rezultati istraživanja	29
3.5.1 Digitalizacija.....	29
3.5.2 Kriteriji za odabir građe za digitaliziranje	34
3.5.3 Tehnologija i oprema za digitaliziranje.....	36
3.6 Nedostaci istraživanja	46
3.7 Zaključak istraživanja	46
Literatura	50
Prilozi 1 Anketa.....	56
Prilozi 2	82

Uvod

Od svog osnutka narodne knjižnice su obavljale usluge pružanja knjižne građe korisnicima, promicanju pismenosti, podupiranju obrazovanja i pružanju informacija cijelom stanovništvu. Sve većim napretkom tehnologije, knjižnice mogu, uz pomoć razvojnih tehnologija i njihovih produkata, koristiti istu u svoje svrhe, na način da pružaju dostupnost svojih usluga u isto vrijeme velikom broju korisnika.

Stalnim korištenjem knjižna građa se oštećuje. Iako je to uvijek potrebno sprečavati, to je osobito ozbiljan problem kada je riječ o staroj i rijetkoj građi. Riječ je o građi koja zbog starosti i rijetkosti najčešće ima status kulturnog dobra te joj je zbog toga potrebna posebna zaštita i skrb. Digitalizacija te vrste građe prepoznata je kao jedan od oblika njezine zaštite, no posebna se pozornost mora pridati tome da građa nakon digitalizacije mora biti u boljem ili bar u istom stanju kao prije digitalizacije, odnosno da ju se tijekom toga procesa ne ošteti. To se ostvaruje primjenom posebnih tehnologija i opreme koje su namijenjene očuvanju osobito krhke građe.

U prvom dijelu rada definirat će se stara i rijetka građa, te će se opisati njezine značajke. Pozornost će se pridati zaštiti te vrste građe te osiguravanju pristupa staroj i rijetkoj građi. Slijedi definiranje cilja i svrhe digitalizacije, te njezina razvoja u svijetu i u Republici Hrvatskoj. Bit će opisane i pojašnjene smjernice i standardi u području digitalizacije. Na primjer, opisan će se projekt *eKultura* koji narodnim knjižnicama osigurava infrastrukturu za digitalizaciju i pohranu digitalnih reprodukcija. Na koncu, prikazat će se oprema i tehnologija koja se koristi za digitalizaciju stare i rijetke građe.

U istraživačkom dijelu rada metodom anketiranja će se istražiti koliko narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj digitaliziraju staru i rijetku građu. Istražit će se način odabira građe za digitalizaciju te oprema koja se u narodnim knjižnicama koristi za digitalizaciju. Također, istražiti će se osiguravaju li narodne knjižnice otvoreni pristup digitaliziranoj staroj i rijetkoj građi te koji su njihovi stavovi prema digitalizaciji.

1. Teorijske odrednice stare i rijetke građe

1.1 Definicija i značajke stare i rijetke građe

Pod pojmom stara i rijetka građa podrazumijeva se ona građa koja je tiskana nakon izuma Gutenbergova tiskarskog stroja, odnosno od 1450. godine pa do 19. stoljeća. Uvriježeno je da se gornja granica određuje između 1830. i 1850. godine. Riječ je o godinama kada se ručni tisak, odnosno tisak metodom koju je osmislio Gutenberg, zamjenjuje strojnim tiskom. Tinka Katić navodi kako ta gornja granica nije precizna i to iz razloga što u pojedinim europskim zemljama u tom razdoblju nije bilo tiskarske industrije (Katić, 2007, 40). Iz tih razloga različite su zemlje u tom razdoblju imale različit broj rukopisnih i tiskanih knjiga.

Prve tiskane knjige pomičnim slovima, odnosno Gutenbergovom tiskarskom tehnikom, nastaju sredinom 15. stoljeća u Europi (Katić, 2007, 7). Za razliku od tih knjiga, koje nazivamo inkunabulama i koje su po svemu nalikovale rukopisnim knjigama, knjige otisnute u 16. stoljeću sadržajnim i materijalnim značajkama odstupaju od takvih obrazaca te se snažnije oblikuju kroz cijelo 16. stoljeće. Od tada pa do 19. stoljeća knjige se u mnogome ne mijenjaju. Može se zaključiti kako po otkriću tiska zainteresiranost čitatelja za knjigom raste te se širi pismenost i interes za obrazovanjem. Prije izuma Gutenbergova tiskarskog stroja, umnožavanje knjiga prepisivanjem bio je vrlo spor proces, kao i skup posao te je knjiga bila skupa i nedostupna mnoštvu. Izumom tiskarskog stroja broj čitatelja knjiga je porastao jer je knjiga cijenom bila značajno pristupačnija.

Stara i rijetka građa definira se kao građa koja je objavljena u prethodnim stoljećima (od 1450. do 1850. godine), dok rijetkom građom možemo smatrati onu koja je sačuvana u vrlo maloj količini (Jurić, 1993, 2). Šime Jurić navodi kako se stara i rijetka građa može podijeliti u četiri skupine, a to su rukopisi, periodički tisak, tiskane knjige (u kojima pripadaju muzikalije i grafike) te ostala knjižnična građa (Jurić, 1993, 2).

Inkunabula je naziv za prve knjige tiskane od početka tiska (1445.) do 1500. godine (Leksikografski zavod Miroslav Krleža n.d. "Inkunabula"). Postoje dvije vrste inkunabula; tabularne i tipografske. Tabularne inkunabule, poznate kao i blok-knjige, izrađene su pomoću ploča gdje je tekst za svaku stranicu urezan, dok je tipografska inkunabula tiskana pomičnim slovima po Gutenbergovu postupku. Inkunabule su najčešće bile religijskih sadržaja, kao i knjige pisane rukom koje su im prethodile (Croatian history n.d.). Međutim, uz teološki sadržaj, u

prvim tiskanim knjigama nalazimo i na teme iz područja prava, humanističkih i primijenih znanosti (Katić, 2007, 8).

Knjige koje su otisnute u 16. stoljeću nazivamo cinquecentine. One se od inkunabule značajno razlikuju i to prvenstveno u sadržajnom smislu. Naime, cinquecentine su češće tematizirale realnost i suvremene događaje 16. stoljeća. Upravo su cinquecentine i zanimanje čitatelja za mnoga istraživanja i otkrivanja raznolikih nepoznatih krajeva svijeta bile pokretač za veliki porast i putopisne i zemljopisne literature. Također, povećao se i broj atlasa, povijesnih knjiga u kojima su opisivani mnogi nepoznati krajevi, običaji i tradicije iz svih krajeva svijeta, vjerske borbe, kao što su one iz razdoblja reformacije i protureformacije, raznolika renesansna filozofska, kao i prirodnoznanstvena djela i drugo (Katić, 2007, 14).

Kada je riječ o materijalnim obilježjima inkunabula, u početku njihovog tiskanja ne razlikuju se značajno od rukopisnih kodeksa i to niti u materijalu, najčešće pergameni i papiru, niti metodi uveza, izradi i izgledu iluminacija, obliku slova i sl. (Katić, 2007, 15). Velik broj tiskara imao je iskustvo u proizvodnji rukopisnih kodeksa. To se počinje mijenjati tijekom 16. stoljeća. U vrijeme renesanse, razdoblja preporoda i obnove (Leksikografski zavod Miroslav Krleža n.d. "Renesansa"), razvijaju se nove umjetničke ideje a europsko društvo postalo je kreativnije.

Promjene koje je renesansa donijela mogu se primijetiti u književnosti, umjetnosti i drugim aspektima. Također, promjene su se i dogodile kod tiskara koji su postali slobodniji, počeli su izbjegavati rukopisnu tradiciju te su se okrenuli novim rješenjima. U tom razdoblju, odnosno u 16. stoljeću, tiskari su uveli naslovnu stranicu kakvu poznajemo i danas te tako zamijenili kolofon, u kojem su se nalazili podaci o tiskari, godini i mjestu tiskanja na kraju knjige (Leksikografski zavod Miroslav Krleža n.d. "Kolofon") te incipit, koji se nalazio na samom početku knjige i u kojem su se nalazili podaci kao što je ime pisca i naslov djela (Leksikografski zavod Miroslav Krleža n.d. "Incipit"). Uvođenjem naslovnice, svi podaci o autoru, kao i naslov djela, impresum i godina tiskanja nalaze se na posebnoj stranici, listu na samom početku knjige (Katić, 2007, 15).

Na naslovnu stranicu, najčešće iznad impresuma, počinje se u 16. stoljeću stavljati i tiskarski znak, odnosno signet koji se do tada stavljao na kraj knjige. Osim što je promijenio položaj u knjigama, tiskarski znak je promijenio i izgled. Postao je i bogatiji u sadržajnom i u umjetničkom pogledu, što je usklađeno s duhom renesanse (Katić, 2007, 15). Upravo ovaj

element na svim tiskanim knjigama mijenjao se kroz povijest, odnosno prilagođavao se stilu razdoblja u kojem je knjiga tiskana.

U 16. stoljeću uvodi se i paginacija u knjigama i to na način kakav poznajemo i u današnje vrijeme, za razliku od dotadašnjih obrojčavanja listova ili označavanja kustodama te tipografskim signaturama (Katić, 2007, 22). Tipografske signature i kustode još su se neko vrijeme koristile kao pomagalo prvenstveno tiskarima i knjigovežama u samom redanju stranica, a ne kao orijentacija i pomoć čitateljima.

Uz paginaciju, knjiga se u 16. stoljeću mijenja u rasporedu uvoda, predgovora te kazala koji se postavljaju preglednije na više stranica, čime se ističe njihovo posebno značenje. Inovacije tiskanih knjiga vidimo i u knjižnoj ilustraciji. Inkunabule su imale ilustracije koje su bile unesene naknadnom rukom uz uporabu ksilografije. Međutim, u 16. stoljeću knjige su se ilustrirale drvorezima, dok su od sredine stoljeća ilustracije rezane u bakru (Katić, 2007, 22). Papir koji se koristio kod inkunabula je deblji od onoga kakav danas poznajemo kod tiskanih knjiga, koji je tanji i slabiji. Inkunabule su bile poznate i po vodenim znakovima ili filigranima koje su sadržavale (Katić, 2007, 15). Vodeni znak, odnosno filigran je oznaka proizvođača papira otisnuta na papir u vrijeme njegove proizvodnje (Tomić, Grzunov, Eškinja, 2020, 4). Istraživanja vodenih znakova omogućuju pribavljanje mnogih podataka o staroj građi tiskanoj na papiru, kao što su godina izdavanja, ako nije navedena u samoj knjizi, bibliografski format i sl. (Tomić, Grzunov, 2021,120).

Inkunabule su najčešće bile naknadno uvezivane na specifičan način koji su naslijedile od rukopisnih kodeksa. Riječ je najčešće o teškim drvenim koricama koje su ili u potpunosti ili djelomično presvlačene tamnom kožom. Kasnije je takav uvez zamijenio kartonski uvez često presvučen kožom, pretežno bijelom, s utisnutim raznim ukrasima (Katić, 2007, 22). Za razliku od današnjih tiskanih knjiga koje su lakše i jednostavnije za prenošenje, rukopisi i stare tiskane knjige su kompaktniji, teži i nepraktični za rukovanje. To utječe i na veća oštećenja koja se pojavljuju za vrijeme rukovanja takvom građom. Zahvaljujući digitalizaciji, pristup takvoj građi omogućuje se bez dodirivanja fizičkih primjeraka čime se građa izravno štiti.

1.2. Bibliografski opis stare i rijetke građe

Opis stare i rijetke građe značajno je kompleksniji od opisa novije građe. Kako bi se pravilno opisala stara knjiga, potrebno je dobro poznavati njezinu povijest, povijest proizvodnje knjige te

razvoj sadržajnih i materijalnih svojstava knjige kroz povijest. Njezina jedinstvenost pridonosi bogatstvu informacija za koje je zainteresirano više različitih skupina korisnika te opis te građe mora biti detaljan i donijeti i one informacije koje nisu uobičajene kod opisa novije građe, npr. podaci o uvezu, ilustracijama, tiskarima, darovateljima, vodenom znaku i sl.

Bibliografski opis podrazumijeva skup određenih podataka s kojima se u bibliografiji jedinica opisuje kao i djelo koje se nalazi u njoj (Verona, 1971). Način opisa standardiziran je na međunarodnoj razini, dok je na nacionalnoj razini propisan pravilnicima i smjernicama.

Godine 1961. u Parizu se održala Međunarodna konferencija na kojoj su se utvrdili zadaci, svrha, ustrojstvo kataloga, utvrđene su vrste kataložnih jedinica, izabrane su jedinstvene odrednice, kao i oblik odrednica za osobe, zbirke, korporativna tijela te anonimna djela i redalice za imena osoba (Vjesnik bibliotekara Hrvatske). U Kopenhagenu 1969. godine održan je Međunarodni sastanak stručnjaka za katalogizaciju, gdje se uspostavila standardizacija oblika i samog sadržaja bibliografskog opisa (IFLA, 2001). Nakon sastanka razvio se prvi Međunarodni standardni bibliografski opis. Prvi ISBD koji je izašao bio je ISBD (M) za omeđene publikacije, objavljen 1971. godine. No prvo izdanje ISBD-a nije obuhvaćalo potrebne segmente za bibliografski opis starijih knjiga.

U hrvatskome kataložnome pravilniku program Univerzalne bibliografske kontrole i standardi same međunarodne knjižnične zajednice imali su uvelike utjecaj na razvoj i hrvatskih kataložnih pravila. Prvi dio *Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga* izrađen je prema Pariškim načelima. *Pravilnik* utvrđuje propise za oblik i izbor redalica i odrednica, osim za one koje nisu dovoljno razrađene te će za njih pronaći vlastita (Verona, 1986, 9). Drugi dio *Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga* (Verona, 1986, 9) donosi propise koji su napravljeni na temelju ISBD (M).

Godine 1975. IFLA-in odbor za staru i rijetku građu osnovao je prvu radnu skupinu u svrhu izrade nacrtu ISBD (A): Međunarodni standardni bibliografski opis starih i omeđenih publikacija (antikvarnih). Slovo „A“ u akronimu označava „antique“, „antiquarian“ odnosno antičko, drevno. Razlika ISBD (M) i ISBD (A) je u pojedinostima kao što je naslov, impresum i uspoređivanje (IFLA, 2001).

Naslov kod starih knjiga je često vrlo dugačak i uključuje i podatke o autorima, darovateljima, redaktorima i sl. Problem je pri tome i u često korištenoj interpunkciji u

naslovima koju, prema propisima ISBD(A) treba pažljivo i vjerno prenijeti i u bibliografski opis.

Dodatnu razliku čini impresum. Kod bibliografskog opisa stare i rijetke građe prema ISBD (A) potrebno je doslovno prepisati cijeli impresum i to na isti način na koji se navodi u samoj knjizi. Razlog tome je važnost identifikacije i bilježenja svih osoba koje su sudjelovale u proizvodnji knjige, i to tiskara i knjižara, ali i drugih osoba koje se u impresumu navode. ISBD (A) također se sastoji od kazala i tri dodatka. Prvi dodatak zapravo nudi skup pravila za višerazinski opis, drugi pak nudi skicu koja prikazuje korisnicima na koji način bi se podaci trebali prepisivati. Treći, posljednji dodatak nudi primjere opisa kako bi korisnici mogli lakše primijeniti odredbe ISBD-a kada opisuju staru i rijetku građu .

ISBD(A) je uveo i obvezu da katalogizator tijekom katalogizacije usmjeri svoju pozornost na razlikovanje idealnog primjerka, odnosno knjige kako ju je tiskar zamislio i proizveo, od pojedinačnog koji opisuje. U današnje vrijeme, primjerci knjiga istog izdanja su identični (Tomić, 2011), no kod stare i rijetke građe svaki primjerak nosi svoja obilježja, npr. potpise, uvez, ilustracije, itd., koje je potrebno opisivati uvidom u svaki pojedinačni primjerak. Neophodno ih je i kroz bibliografski opis razlikovati i od drugih izdanja i primjeraka istog djela. Te razlike posebno se opisuju kroz napomene. Ondje se deskriptivnim načinom navode podaci o opisivanom primjerku, kao što su opis uveza, bilješke pisane autorovom ili rukom čitatelja, oznake vlasništva i dr. Kod stare i rijetke građe nije moguće u potpunosti standardizirati opis pojedinačnog primjerka te se u standardu navode upute katalogizatoru kako da na najbolji način opiše primjerak (Tomić, 2011).

Za potrebe online kataloga koristi se format za strojnočitljivo katalogiziranje. U velikom broju hrvatskih knjižnica, ali i digitalnih knjižnica stare i rijetke građe, koristi se UNIMARC strojnočitljivi format. UNIMARC je međunarodni standard koji služi za prikaz i razmjenu svih bibliografskih podataka. IFLA ga je razvila 1977. godine i ima svrhu komunikacijskog formata za razmjenu bibliografskih podataka među nacionalnim knjižnicama (Leksikografski zavod Miroslav Krležan n.d.“UNIMARC“). Format UNIMARC kompatibilan je s međunarodnim standardom ISBD na način da sve vrste građe koje se trebaju opisati unutar polja i potpolja pomoću UNIMARCA prate strukturirane elemente ISBD-a (Hodak, 2005).

Kod opisa stare i rijetke građe, uz ostalo, potrebno je obratiti pažnju na kodirane podatke, podatke u napomenama koji se odnose na opis pojedinačnog primjerka, na podatke o postupcima zaštite te povijest primjerka i sl., a to su elementi koje je UNIMARC ugradio u svrhu opisa te vrste građe (Tomić, 2011). Opis stare i rijetke građe u online katalogu uključio je i strukturirani način navođenja podataka o osobama i korporativnim tijelima povezanim s jedinicom građe, kao i mjestu tiska, žanrom i sl. Riječ je o tome da su u opis uključene pristupnice koje se ne koriste kod opisa drugih vrsta građe i koje omogućuju pretraživanje kataloga putem proširenog broja kriterija, u skladu s pretpostavljenim interesima korisnika stare i rijetke građe (Tomić, 2011).

U smjernicama za upotrebu UNIMARC-a za staru i omeđenu publikaciju (antikvarne) je naglašena upotreba onih polja koji opisuju specifičnosti opisivanog primjerka te njegovu povijest i same postupke zaštite za istu. Ovime se i u Smjernicama i u standardu nalaze podaci s kojima se može izraditi bibliografski zapis i biti isto tako pretraživ putem pristupnica.

1.3 Zaštita stare i rijetke građe

Knjižnice imaju mnogo djelatnosti kojima se bave; nabava, izrada kataloga i bibliografija, sudjelovanje u izradi bazi podataka i skupnih kataloga, osiguravanje korištenja kao i posudbe građe, pomoć korisnicima, vođenje dokumentacije, no ono na što ćemo obratiti ponajviše pažnje u ovom poglavlju je čuvanje i zaštita knjižnične građe (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 1999).

Zaštita knjižnične građe je vrlo nužan, zahtjevan i bitan postupak kojim se produljuje vijek trajanja knjiga. Pravilnom zaštitom knjižnična građa se štiti od gubitka, propadanja i gubitka primarne funkcije koja se odnosi na prenošenje informacija i čitljivosti (Hasenay, Krtalić, 2008). Zbog toga se u knjižnicama velika pozornost pridaje prostoru i načinu pohrane građe. Prema Pravilniku o zaštiti knjižnične građe Ministarstva kulture i medija RH, zgrade u kojima knjižnice djeluju moraju imati adekvatan prostor opremljen sigurnosnim protuprovalnim sustavom te sustavom za nadzor (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 1999). U skladu s osnovnim mjerama zaštite knjižnične građe, građa u prostorijama knjižnice mora biti zaštićena od mogućih provala, poplava, požara, svih elementarnih nepogoda kao i ratnih razaranja.

Knjige se moraju trajno očuvati te su knjižnice obavezne u tom smisli štiti svoju građu od propadanja. Prostor mora biti osiguran od mogućnosti doticaja prekomjernog sunčeva svjetla,

vlage, onečišćenja te u prostorijama gdje se nalazi građa mora biti osigurana optimalna temperatura. Visoka temperatura, ustajali zrak kao i velika količina vlage dovodi do stvaranja plijesni na papiru (Longin, 2005). Prema IFLA-i (IFLA, 2003, 34) temperatura zraka u prostoru bi trebala biti ispod 29°C, a vlažnost zraka ispod 65%. Poželjno je da se prostorije i izložbeni prostori redovito provjetravaju, kao i usisavaju. Postoji mogućnost i oštećenja knjižnične građe od strane glodavaca i nametnika. Ovaj problem se rješava deratizacijom, dezinfekcijom i dezinfekcijom.

Svaka knjižnica i njezin ravnatelj ili voditelj knjižnice treba osigurati, prema Pravilniku (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2005) opremu nužnu za očuvanje građe. Potrebno je da knjižnice u svojim izložbenim prostorima, čitaonicama i spremištima imaju mjerne instrumente potrebne za praćenje optimalne temperature i vlage zrake, ventilatore, klima uređaje, zaslone ili rolete protiv prekomjernog doticaja sunčevog svjetla, ovlaživače zraka i drugu opremu (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2005). Vlažnost zraka se može provjeriti higrometrima, odnosno spravama za mjerenje koji se nalaze u spremištu (Tadić, 1994, 30).

Prema svemu navedeno izuzetno je važno obratiti pažnju na preventivnu zaštitu građe. Održavanje prostora, kao i same građe čistom, moguće je uz održavanjem objekta čistim kao i izbjegavanjem korištenja hrane i pića u blizini knjiga, održavanjem mikroklimatskih uvjeta, odnosno prozračivanjem, reguliranjem temperature i slično. Knjižničari moraju biti osviješteni u kojim uvjetima se knjižnična građa nalazi, te, ukoliko ti uvjeti nisu idealni, pravom reakcijom i aktivnostima mogu spriječiti velike štete i samim time produžiti vijek trajanja građe (Klobučar, Hasenay, Krtalić, 2014).

Uz odgovarajuće uvjete čuvanja knjižnične građe potrebno je paziti i na način pohrane građe. Police, ormari za pohranu i ladice ne smiju biti uz direktan izvor topline kao ni uz fasadne zidove. Također treba obratiti pažnju i na prijenos građe, naročito stare i rijetke koja je sama po sebi krhka. Poželjno je, pri prijenosu i korištenju knjigama rukovati pažljivo, a prenositi ih kolicima ili u odgovarajućim kutijama pogodnih dimenzija. Nužno je i u slučaju požara imati u knjižnicama protupožarne aparate kojima se ispravnost treba često provjeravati. Kako su moguće i poplave, u prostore spremišta se ne postavljaju cijevi za grijanja i vodovodne cijevi, no ukoliko su ipak ugrađene, također se trebaju redovito pregledavati i provjeravati (Tadić, 1994, 30).

Knjižničari trebaju redovito pregledavati građu, te pri tome odstranjivati iz nje sve nepotrebne i nepripadajuće umetke. Ukoliko se na staroj i rijetkoj građi pronade nepotreban

umetak koji se ne može ukloniti jednostavno, potrebno se savjetovati sa konzervatorom (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2005). Svaka osjetljiva građa koja je uvezana treba se opremiti mapama, zaštitnim kutijama, košuljicama i sličnom opremom koja će je dodatno zaštititi.

U Pravilniku (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2005) se također navodi kako je korisno staru i rijetku građu presnimiti na tehnološki i stabilniji medij kako bi u svakom trenutku mogla biti dostupna te se na taj način ne bi trebala često koristiti građa koja nije u istom stanju kao i novija, modernija. Ovim putem se, uz osiguranje zaštite izvorne građe, ostavlja mogućnost brže i bolje dostupnosti informacija iz stare i rijetke građe. Knjižnična građa se može prenijeti na druge medije fotokopiranjem, digitalizacijom i mikrofilmiranjem, ovisno o stanju iste kao i opremi koju knjižnica posjeduje.

Stara i rijetka građa u knjižnicama pripada zaštićenoj građi, koja se mora popisati i evidentirati te popis dostaviti Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu koja će popis nakon toga proslijediti Ministarstvu kulture i medija RH. Svaka zaštićena građa se treba mikrofilmirati i to u dvije kopije, radnu i sigurnosnu u slučaju oštećenja ili gubitka. Ova vrsta građe se ne daje na korištenje u njezinom izvornom obliku, kao što se ne daje ni na posudbu. Može služiti u svrhu istraživačkih i znanstvenih radova.

Knjižnično osoblje mora biti spremno kao i osposobljeno za zaštitu knjižnične građe, za stručne postupke u slučajevima elementarnih nepogoda kao i ratnih razaranja (Tadić, 1994, 30) Tinka Katić navodi tri osnovne skupine mjera koje su potrebne za zaštitu knjižnične građe. Prva su administrativno-tehničke mjere, kojima se određuje skup određenih pravila, kako za korisnike, tako i za djelatnike knjižnice. Pomoću njih će se očuvati knjižnična građa kao i spriječiti oštećivanje. Druga mjera je preventivna, već u radu spomenuta, te pomoću nje se unaprijed zaštićuje građa. Ova mjera prema Pravilniku o zaštiti, reviziji i otpisu knjižnične građe (Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, 2023) podrazumijeva suzbijanje štetočina, opremanje često korištene ili osjetljive građe mapama ili kutijama, sprječavanja utjecaja izravnog sunčeva svjetla na građu, prikladno pakiranje kao i siguran prijevoz izvan ustanove, održavanje prostora, građe i polica čistima, briga o građi koja će biti izložena na izložbama, uspostava sustava za sigurnost u svrhu zaštite korisnika, djelatnika i suradnika u redovnim i izvanrednim uvjetima te educiranje i informiranje korisnika i djelatnika o prikladnom korištenju knjižnične građe u svim uvjetima (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023).

Kurativna mjera je treća mjera koju Tinka Katić spominje. Ova mjera podrazumijeva postupak popravljivanja već nastale štete na knjižničnom fondu, bilo oštećenja zbog pogrešnog rukovanja ili pak oštećenja nastalog izvana. Prema Pravilniku (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023) knjižnice su obavezne provoditi i kurativne mjere, što zapravo označava izvršenje konzervatorsko-restauratorskih radova prema onim prioritetima veznih za samo stanje građe, potencijalnu ugroženost od propadanje, značenje i vrijednost iste, kao i samu učestalost korištenja.

Također, ova mjera zahtijeva i popravke uveza i listova samog knjižnog bloka te i ponovni uvez ukoliko je potreban, što je naravno u skladu s procjenom vrijednosti knjižnične građe. Kako tradicionalna tiskana građa ima potrebu zaštite, tako ima i digitalna građa. Upravo cilj zaštite digitalne građe, kao i sve digitalne dokumentacije je očuvanje cjelovitosti, autentičnosti, kao i osigurati korištenje iste na duže vremensko razdoblje putem sigurne pohrane od ilegalnog pristupa (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023). Kao i u svrhu zaštite tiskane građe, knjižnice trebaju imati razrađen sam plan upravljanja svojom digitalnom građom u kojem će se definirati pohrana i postupak digitalizacije, odrediti aktivnosti očuvanja, kao i osobe zadužene za isto. Za očuvanje digitalne građe, najkorisnija i najvažnija stavka je promjena njene tehnologije u određenim formatima na kojima se ista nalazi. Razlog tome je stalni razvoj i napredak tehnologije te samim time i mijenjanje iste. Mediji na kojima se nalazi digitalni primjerak može zastarjeti te nakon dužeg vremenskog razdoblja ne funkcionirati za određenu digitalnu građu i na taj način smo svoj digitalni primjerak „izgubili“ jer suvremenija tehnologija koju koristimo nije u stanju podržati zastarjeli medij na kojem se nalazi digitalni primjerak. Prema tome, izuzetno je važno za očuvanje i zaštitu digitalnih primjeraka često mijenjati medije i formate na kojima se digitalna građa nalazi.

1.3.1 Pristup i promocija stare i rijetke građe

Narodne knjižnice kao informacijska središta u svojoj lokalnoj zajednici doživjele su mnoge promjene sa dolaskom i razvojem novih tehnologija. Tradicionalni način prezentiranja knjižnične građe se postupno promijenio sa prijenosom u „virtualni svijet“. Pojavom digitalnih knjižnica, knjižnične zbirke su dobile veću popularnost među korisnicima knjižnica. Narodne knjižnice su sa svojim digitalnim knjižnicama postale dio umreženog svijeta, gdje njihov

digitalizirani fond postaje dostupan sve većem broju korisnika. U skladu s tim, sama stara i rijetka građa postaje sve popularniji fond koji je slobodnim pristupom nadohvat svima. To je izvrstan način promocije stare i rijetke građe, kao i knjižnice koja ju posjeduje.

Mnogo načina je za promociju stare i rijetke građe, i to kroz izložbe, kroz suradnje sa drugim ustanovama, institucijama kulture, suradnjom sa odgojno-obrazovnim institucijama, kao i udrugama te suradnjom sa medijima (Tošić-Grlač, 2010).

2.1 Cilj i svrha digitalizacije

Pojava tehnologije i njen izuzetno brz razvoj doveo je do pojave digitalizacije. Digitalizacija podrazumijeva pretvorbu slike, teksta, zvuka, kao i pokretnih slika u digitalni oblik (Leksikografski zavod Miroslav Krleža n.d. „Digitalizacija“).

Uz pomoć digitalizacije, knjižnična građa je dostupna korisniku i na daljinu, odnosno nije potreban fizički odlazak u knjižnicu kako bi se koristio fond (Leščić, Begić, Delišimunović, 2012). Osim toga, digitalizacija omogućava da se sadržaji koji se nalaze u obliku teksta, slike, zvuka mogu dalje obrađivati, pohranjivati u baze podataka te prenositi na druge medije te baze podataka i na taj način podijeliti sa drugim ustanovama.

Cilj digitalizacije je određen namjerom od strane ustanove, u ovom slučaju knjižnica, koje imaju za cilj javno dati pristup građi, knjižničnim uslugama i podataka svim korisnicima te suradnju u inovacijama i razvoju knjižnice. Nekoliko je svrha digitalizacije, a to su: zaštita izvornika, poboljšanje dostupnosti građe, stvaranje novih usluga i proizvoda, upotpunjavanje suradnje i fonda (Nacionalni projekt „Hrvatska kulturna baština“, 2007). Dalje u radu bit će objašnjena svaka od navedenih svrha digitalizacije.

Korištenje izvorne stare i rijetke građe na svakodnevnoj bazi pod utjecajem velike količine svjetla, neodgovarajućeg rukovanja i slično, dovodi do sve većeg uništavanja ove već same po sebi krhke i vrijedne građe. Digitalizacijom se smanjuje rukovanje izvornikom čime se pridonosi njegovu očuvanju, na način da se izvorna građa trajno pohrani u spremište dok se digitalni primjerak daje na korištenje (Nacionalni projekt „Hrvatska kulturna baština“, 2007). Potrebno je naglasiti kako je nužno vjerodostojno i kvalitetno odraditi digitalizaciju na način da digitalni primjerak bude realno prikazan, čitljiv i identičan izvorniku. Uz sve češće korištenje

digitalne građe, a ne izvornika, ostvaruje se zaštitni aspekt digitalizacije kao jedan od svrhe digitalizacije građe uopće.

Svaka ustanova koja svoju građu digitalizira mora donijeti odgovarajuća obilježja, poput prioriteta u procesu zaštite građe, najboljeg način za digitalizaciju bez oštećenja građe, vrijednost građe i slično za potrebe svojih digitalnih primjeraka kako bi isti bili očuvani i prepoznatljivi (Nacionalni projekt „Hrvatska kulturna baština“, 2007).

Digitalizacija je korisna i u svrhu poboljšanja dostupnosti građe na način objavljivanja putem mrežnih stranica. Objavljivanje na mrežnim stranicama nudi veliku mogućnost pristupa i korištenja građe svim korisnicima te promiče ciljeve obrazovanja, kao i znanstveno-istraživačkog rada (Nacionalni projekt „Hrvatska kulturna baština“, 2007).

Puno više korisnika diljem svijeta može na ovaj način koristiti, pohraniti te pristupiti knjižničnoj građi u svrhu istraživanja. Uz sve navedeno, sama knjižnica koja daje svoju digitaliziranu građu u javni pristup promovira svoju djelatnost, svoju građu te proširuje i privlači nove korisnike u svoju knjižnicu. Pomoću digitalizacije knjižnica otvara mogućnost različitih usluga, prvenstveno korisnicima, u korištenju digitalne reprodukcije i svih informacija putem mrežnih stranica. Jedna od pogodnosti digitaliziranja je povezivanje zbirke unutar jedne ili više ustanova, povezivanje raznovrsne digitalne građe u virtualne izložbe, a može dovesti i do razvoja novih usluga kao što je raspačavanje i dostava primjeraka građe putem posudbe, izrade primjeraka na zahtjev i slično (Nacionalni projekt „Hrvatska kulturna baština“, 2007).

Suradnja i upotpunjavanje fonda putem nabave digitalnih preslika od drugih ustanova povećava vrijednost knjižnici, kako u nacionalnom i kulturnom značenju, tako i u svrhu potreba korisnika i djelovanja same ustanove.

U odabiru građe za digitalizaciju mogu sudjelovati i sami korisnici, najčešće na način da zatraže digitalizaciju željenog primjerka ili većeg broja primjeraka. Knjižnica mora pažljivo razmatrati takve zahtjeve, kako bi udovoljila zahtjevima korisnika, ali istodobno imala u vidu cjelovitu digitalnu zbirku i način na koji je njezina izgradnja planirana. Pri samoj digitalizaciji na zahtjev nužno je pobrinuti se i o zaštiti autorskih prava, kao i o uvjetima korištenja digitalnih preslika.

Dakle, neke od prednosti digitalizacije su očuvanje i zaštita izvornika, brža i veća dostupnost građe, neoštećivanje digitalne građe tijekom korištenja te ušteda prostora.

2.2. Razvoj digitalizacije u svijetu i Hrvatskoj

U Hrvatskoj se već dugi niz godina provodi digitalizacija građe u knjižnicama. Naročita pažnja bi se trebala pridavati digitalizaciji stare i rijetke građe jer se time zaštićuje i pohranjuje kulturni i povijesni identitet zemlje za buduće generacije. Kako bi digitalni dokumenti svih vrsta bili dugotrajno i kvalitetno odabrani, sačuvani, zaštićeni te pohranjeni u svrhu održavanje pisane baštine Republike Hrvatske potrebno je prije samog procesa provedbe digitalizacije donijeti određene smjernice te izraditi nacionalnu strategiju digitalizacije. Na međunarodnom planu, 2001. godine iskazana je potreba za metodom i pristupom provedbe samog programa digitalizacije kulturne baštine putem Lundske načela (The Lund Principles, 2001) i Lundske akcijskim planom (Lund Actions Plan, 2001) iz 2001. godine. Tim načelima i planom navedeni su ciljevi koji se preporučuju u korist digitalizacije. Preporuke se odnose na širenje europskog prostora u svrhu kulturnog i znanstvenog sadržaja, razvoj mehanizma za promicanje dobre prakse i to za namjenu usklađenja i unapređenja inicijative na europskoj razini, razvoj kriterija i načela za postupke digitalizacije te promicanje dostupnosti sadržaja i zagovaranje kvalitete (Aparac-Jelušić, 2023). IFLA i UNESCO izradili su Preporuke za projekte digitalizacije (IFLA, 2002) kao i Smjernice za odabir digitalne građe za trajno očuvanje (UNESCO, 2016) te na taj način olakšale knjižnicama rad koji ih očekuje.

Zbog uočavanja zaostajalosti pojedinih knjižnica u digitalizaciji svog digitalnog sadržaja pokrenut je program *eContentplus*. Program *eContentplus* pruža podršku razvoju sadržaja na više jezika i to sa ciljem poboljšanja pristupa digitalnog sadržaja te jednostavnosti korištenja mnogih obrazovnih materijala, kulturnog sadržaja kao i zemljopisnih podataka (*eContentplus* n.d.). U okviru ovog programa nastao je i projekt *Europeana*, odnosno Europska digitalna knjižnica (European Digital Library). Projekt *Europeana* nudi znanstvenicima, profesorima, stručnjacima i ostalim korisnicima pristup europskoj digitalnoj baštini kroz mnoga umjetnička djela, glazbu, knjige, djela o znanosti, sportu, arheologiji i slično (*Europeana* n.d.). *Europeana* trenutno surađuje sa više od 4000 različitih europskih institucija koje pružaju usluge na način da mreža agregatora prikuplja podatke te ih temeljito provjerava kao i obogaćuje informacijama te povezuje sa drugim skupom podataka (*Europeana* n.d.). Aparac-Jelušić podsjeća kako je Europsko vijeće (European Council) kao nužne radnje za stvaranje kvalitetne digitalizacije kulturnih sadržaja predložilo pojedine prioritetne aktivnosti za sve zemlje članice Europske unije

(Aparac-Jelušić, 2023). Neki od navedenih prioriteta su reorganizacija procesa i postupaka digitalizacije, kao i osiguravanje potrebnih sredstava za digitalizaciju. Pod tim se misli i na javno-privatno partnerstvo, zatim potrebu za poboljšanjem uvjeta za korištenje online kulturnih sadržaja, kao i dostupnosti iste te naravno i osiguranje dugoročne digitalne zaštite. (Aparac-Jelušić, 2023).

Sukladno tome, od strane Europske komisije započet je Program *Digitalna Europa* za razdoblje od 2021. godine do 2027. godine. Svrha ovog Programa je prelazak u digitalni svijet odnosno ostvarenje digitalne tranzicije. Europska komisija navodi važnost digitalne tehnologije i infrastrukture (naročito se isto uvidjelo tijekom pandemije COVID-19) te njihovu ulogu u poslovnim okruženjima kao i našim privatnim životima (European Commission, 2023).

Program Digitalna Europa ima za cilj osigurati strateško financiranje te podupirati projekte u pet bitnih područja: umjetna inteligencija, napredne digitalne vještine, superračunalstvo, kibersigurnost i osiguravanje široke upotrebe digitalnih tehnologija u društvu i ekonomiji (European Commission, 2023). Nakon uvođenja digitalne transformacije kao jedne od ključnih prioriteta same razvojne politike Europe, istu uvodi i Vlada Republike Hrvatske u svojoj Nacionalnoj razvojnoj strategiji 2030 („2030 Nacionalna razvojna strategija“ n.d.).

U skladu s tim, Ministarstvo kulture RH pokrenulo je projekt „Hrvatska kulturna baština“. Projekt „Hrvatska kulturna baština“ je nacionalni projekt digitalizacije knjižnične, arhivske i muzejske građe, kojim se želi potaknuti stvaranje novijeg digitalnog sadržaja te samim time poboljšati njegovu vidljivost kao i dostupnost te pristup svim kulturnim ustanovama (Hrvatska kulturna baština n.d.). Ovaj projekt imao je dva cilja, jedan je mogućnost ustanova da svoju digitaliziranu građu pohrane u zbirke na portalu kultura.hr te drugi da ih postave online na svojim mrežnim stranicama (Aparac-Jelušić, 2023). Pomoću ovog projekta napravljena je serverska baza upravo za digitalni arhiv gdje se mogu trajno čuvati digitalizirani sadržaj jer nemaju sve ustanove mogućnost dugoročnog čuvanja tj. arhiviranja svojeg digitalnog sadržaja.

Aparac-Jelušić navodi kako je od 2009. do 2019. godine izvršeno više od 40 projekata digitalizacije građe i to sve sa ciljem povećanja digitalizirane građe, razvoja sustava digitalne knjižnice, dostave metapodataka *Europeani*, uvođenja trajnih identifikatora, razvoja procesa digitalizacije i drugo (Aparac-Jelušić, 2023). Nadalje se uspostavljaju portali, repozitoriji za digitalizaciju građe kao što je sustav Dabar, portal Digitalne zbirke NSK, virtualne izložbe i slično.

2.3 Standardi i smjernice u području digitalizacije

Digitalizacija knjižničnih zbirki prije svega mijenja pristup korištenja građe. IFLA je 2015. godine objavila Smjernice za planiranje digitalizacije rijetke knjige i rukopisne zbirke. U njoj su se članovi Odjela za rijetke knjige i posebne zbirke usuglasili s općim načelima ove vrste građe (IFLA, 2014). Opća načela su sljedeća: omogućiti besplatan javni pristup istraživačkim resursima, osigurati korisnicima preuzimanje digitalnih zbirki, poticati razvoj praksi i uspješnih projekata, kvalitetno upravljati zahtjevima u korist digitaliziranih zbirki, očuvati kontekst izvornika.

Prema Standardu za digitalne knjižnice, knjižnice su dužne promovirati i promicati digitalne knjižnice, njene zbirke i usluge (Ministarstvo kulture, 2021). Isti Standard propisuje i zadaće digitalnih knjižnica (Ministarstvo kulture, 2021). Neke od njih su zaštita izvorno digitalnog sadržaja, osiguravanje pristupa kao i zaštite znanstvene i kulturne baštine, sama provedba digitalizacije građe i drugo.

Standardom Republike Hrvatske za digitalne knjižnice propisuje se i nabava građe, stručna obrada građe, tehnička obrada građe, pohrana, čuvanje te pohrana i zaštita i drugo (Ministarstvo kulture, 2021). Posebno je važna usluga digitalne knjižnice koja obuhvaća osiguravanje pristupa digitalnim primjercima, e-posudbe, dostave primjeraka, digitalizacija na korisnički zahtjev te u konačnici pružanje informacijskih usluga (Ministarstvo kulture, 2021).

2.4 Projekt *eKultura*

Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske uvidjelo je važnost digitalizacije građe i time pokrenulo projekt *eKultura*. Projekt je sufinanciran iz Europskog fonda za regionalni razvoj i to u sklopu Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014.-2020. (Ministarstvo kulture i medija, 2022). Cilj Projekta je omogućiti što veći pristup kulturnoj baštini Republike Hrvatske i to u digitalnom obliku, dok je svrha projekta povećati korištenje informacijsko-komunikacijskih tehnologija u samoj komunikaciji između javne uprave i građana (*eKultura* n.d.). Putem digitalizacije kulturna baština biti će zaštićena trajnom pohranom u digitalnom

obliku. Putem ovog Projekta daje se mogućnost pristupa i korištenja građe studentima, znanstvenicima kao i svakom korisniku muzeja, knjižnica i arhiva. Dakle, Projektom se namjerava osigurati zaštita, kao i mrežna dostupnost digitalnih primjeraka, odnosno hrvatske kulturne baštine. Na ovaj način se na jednom mjestu pohranjuju digitalni primjerci i uspostavlja dostupnost informacijsko-komunikacijskog sustava te standardizacija programa same digitalizacije u muzejima, knjižnicama i arhivima, kao i svim ostalim baštinskim ustanovama u Republici Hrvatskoj (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2020).

Projekt *eKultura* provodi Ministarstvo kulture i medija u suradnji sa Hrvatskom radiotelevizijom, Hrvatskim državnim arhivom, Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu i Muzejom za umjetnost i obrt.

Stručnjaci koji su sudjelovali u Projektu su također sudjelovali u izradi strategije za digitalizaciju kulturne baštine, kriterije za sam odabir građe potrebne za digitalizaciju, preporuku za formate datoteka, upute za vođenje i planiranje projekata same digitalizacije.

Svi partneri koji sudjeluju u ovom Projektu imaju vrlo važnu ulogu jer donose ključne vještine, iskustva, kao i stručna znanja iz svoje djelatnosti. Tako Hrvatski državni arhiv, koji ujedno i predstavlja sve arhive u Republici Hrvatskoj, brine o svom arhivskom gradivu na nacionalnoj razini te samim time usklađuje i planira stručni rad arhiva. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu zagovara knjižničnu djelatnost, razvoj i izgradnju hrvatskog knjižničnog sustava kao i knjižnično osoblje koje će uvelike doprinijeti samom procesu digitalizacije u knjižnicama diljem Republike Hrvatske (Bilić, 2019). Muzej za umjetnost i obrt pokriva sve muzeje na nacionalnoj razini i skrbi o digitalizaciji kulturne baštine. Za audiovizualnu građu pobrinula se Hrvatska radiotelevizija, kao jedan od partnera Projekta. Naime, svi stvaratelji ove vrste građe i pružatelji usluga su kvalificirano stručno osoblje u doprinosu digitalizaciji, njenom procesu i razvoju. Prema navedenom, poseban cilj ovog Projekta je i razviti pristup digitaliziranoj kulturnoj baštini svih partnera Projekta i time sjediniti u zajedničku korist zajednice knjižnice, arhiva i muzeja.

Izrađen je portal *eKultura* koji je mrežno mjesto na kojem korisnici mogu pretražiti digitalne zbirke kulturne baštine svih baštinskih ustanova Republike Hrvatske. Cilj ovog portala je dati mogućnost velikom broju ljudi prikazati u digitalnom obliku naslijeđenu baštinu (*eKultura* n.d.). Na samom portalu moguće je pregledati eKulturnu baštinu kroz odabir teme, zbirke, vrstu građe, mjesto te instituciju kao i virtualne izložbe, na kojoj za sad postoje samo

dvije.

U sklopu Projekta izrađene su Smjernice za digitalizacija kulturne baštine, čiji dijelovi će biti prikazani u sljedećim dijelovima rada.

2.5 Projekt Digitalizacije, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom

Projekt *Digitalizacije, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom* organizira Odjel za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru u suradnji sa Vestigia Institutom za istraživanje rukopisa Sveučilišta u Grazu. Projekti digitalizacije imaju specificirane ciljeve kako bi se građa kvalitetno digitalizirala, zaštitila, obradila i drugo. Prvi cilj ovog projekta je digitalizacija zbirke stare i rijetke građe koji se sastoji od odabira gradiva za digitalizaciju, digitalizacije gradiva, kontrole i obrade kvalitete digitalizacije, zaštite, prijenosa i pohrane, pregleda korištenja i održavanja digitalnog gradiva (Renhart, Tomić, 2017). Drugi cilj koji se navodi je inventarizacija i priređivanje dokumenata za registraciju zbirke, kao i zaštitu. Ovaj cilj je ključan jer je temelj za digitalizaciju građe, među ostalim, i bibliografska obrada građe. U skladu s tim, odlučeno je napraviti inventar digitalizirane građe koji će u konačnici pomoći kod izrade popisa koji je potreban za samu registraciju građe. Uz popis građe potrebno je kod registracije napraviti opis građe, tj. zbirke. Sljedeći cilj je bibliografska obrada, izrada bibliografije i kataloga te sudjelovanje u projektima. Za uspješnost projekata digitalizacije potrebno je pomoću metapodataka opisati digitalne zbirke i objekte. Također, uz projekte digitalizacije potrebno je uključivati stručnjake iz raznovrsnih područja istraživanja, kao i opisa, kako bi sastavili tezaurus potreban za opis rukopisa.

Četvrti cilj je vezan za istraživanje zadarske pisane baštine čiji su krajnji ciljevi suradnički projektni radovi, suradnja između ustanova kao i ponovna primjena podataka i rezultata znanstvenih istraživanja. Sljedeći cilj je stvoriti infrastrukturu i alate za istraživanje pisane baštine, rukopisa u digitalnom okruženju kao i potrebe istraživača. Nadalje, važna stavka za projekt objava je digitalizirane građe, podataka i rezultata samog projekta. U slučaju ovog

projekta objavljena je građa zadarske i šibenske pisane baštine na mrežnim portalima. Slijedi cilj promocije kao i provedbe otvorenog pristupa digitaliziranom sadržaju te samim time uključivanja javnosti u pojedine aktivnosti projekata. Zadnji cilj ovog projekta je uključivanje studenata u sve faze projekta.

Svi gore navedeni ciljevi mogu i trebaju poslužiti kao primjer drugim projektima digitalizacije građe u osmišljavanju svojih ciljeva.

2.7 Digitalizacija stare i rijetke građe

Papiri, kao i svaka papirnata građa, propadaju zbog raznih vanjskih utjecaja. Uz ovaj problem, knjižnice u Republici Hrvatskoj imale su i problem uništavanja knjižnične građe u vrijeme Domovinskog rata. Uz pomoć mikrofilmiranja mnoge knjige, odnosno sadržaji knjiga, ostali su sačuvani (Katić, 2003).

Digitalizacija povijesnih dokumenata ili pak raritetnih knjiga može se, uz skenere, provoditi i pomoću digitalnih fotografskih aparata.

Snimanje starih povijesnih dokumenata odrađuje se tako da se primjenjuje posebno osvjetljenje s obzirom da velika količina snažnog svjetla utječe na raspadanje papira (Leksikografski zavod Miroslav Krleža n.d. "Digitalizacija").

Nadalje, nakon dobivenog digitalnog zapisa, koji može biti u formatu TIFF, ukoliko se ne sažimaju podaci ili JPEG formatu sa sažimanjem podataka, slike se mogu računalno obraditi, odnosno može se promijeniti svjetlina, oštrina, intenzitet boje i kontrast.

Stoga, uz brojne ekološke katastrofe ili one uzrokovane čovjekovom rukom kroz prošlost smo upoznati kako mnoga knjižnična građa stradava, naročito ona stara i rijetka građa, koja je od važne povijesne i kulturne baštine. Upravo iz tog razloga ključno je zaštititi, koliko je to moguće, građu ili je digitalizirati i stvarati digitalne zaštitne preslike kako bi sljedeći naraštaji također imali priliku istu koristiti u svoje svrhe.

2.7.1. Kriteriji za odabir građe za digitalizaciju

Odabir građe za digitalizaciju treba biti rezultat temeljitog promišljanja te uzeti u obzir brojne čimbenike. Svaka baštinska ustanova razlikuje se u svojim djelatnostima i zadaćama. Također, svaka građa nije u istom stanju, a sve je to važno pri odabiru građe za digitalizaciju.

O djelatnostima i zadaćama ustanove ovisi koji će biti cilj digitalizacije te koja će vrsta građe biti odabrana za digitalizaciju. Pri određivanju kriterija za odabir građe za digitalizaciju potrebno je prosuditi koliku korisnost ima digitalizacija određene zbirke ili pojedinih djela za određenu ustanovu. U konačnici, rezultati dobiveni digitalizacijom građe trebaju opravdati sve ciljeve određene ustanove, kao i pridonijeti koristi korisnicima ustanove i ustanovi u njezinom daljnjem radu, uslugama i povećanju iskustva i sposobnosti (Ministarstvo kulture i medija, 2020).

Jedan od kriterija kod odabira građe za digitalizaciju je onaj od strane korisnika ustanove. Potrebno je slušati i razumjeti potrebe korisnika zbog kojih ustanova u konačnici i postoji. Potrebno je definirati potrebe korisnika, procijeniti ciljanu skupinu korisniku i njihov interes prema građi koja se planira digitalizirati, ali i uvidjeti može li se digitalnim preslikama privući nove korisnike. Važno je također planirati načine na koje će se digitalna građa koristiti i predstaviti određenoj skupini korisnika (Ministarstvo kulture i medija, 2020). Digitalna građa mora se prilagoditi očekivanjima i potrebama korisnika, odnosno ustanova kroz praćenje podataka o korištenju građe može saznati koja se to građa češće koristi, kao i koja skupina korisnika je koristi.

Također, povoljno je za ustanovu da pri odabiru građe za digitalizaciju u odabir građe uključi i svoje korisnike na način da ispita njihove interese i potrebe. Nakon ispitivanja potreba korisnika, poželjno je odrediti strukturu, kao i sadržaj digitalne zbirke. Zbirka može biti na jednom mediju ili pak može uključivati tekst, sliku, video ili zvuk. Postoji mogućnost povezivanja izvorne digitalne građe i one digitalizirane. Na taj način se može smanjiti trošak i povezati već postojeću digitalnu građu i ponuditi je na korištenje (Ministarstvo kulture i medija, 2020).

Nužno je i osigurati da se građa umnaža i digitalizira u skladu s osiguranjem zaštite autorskog prava (Ministarstvo kulture i medija, 2020). Ako ustanova ima vlasničko pravo na određeno djelo, ne znači kako ima i autorsko pravo na isto. Prema tome, djela koji podliježu

Zakonu o autorskom pravu mogu se digitalizirati uz autorovo dopuštenje te uz utvrđivanje prava korištenja i načina pristupa (Ministarstvo kulture i medija, 2020). Na taj način će se više digitalizirati djela koja ne podliježu autorskom pravu. Ukoliko se dozvole autorskih prava za javni pristup ne pridobiju, tada se građa ne može digitalizirati (Council on Library and Information Resources, 1998).

Kriteriji za odabir građe za digitalizaciju ovise i o troškovima projekta digitalizacije, o veličini te o duljini trajanja projekta. U manjim projektima najčešće se koristi jedan kriterij pomoću kojeg se precizno može odabrati osoba, tema kao i jedinstvenost fonda.

Kod većih projekata postoji mogućnost da isti postanu programi digitalizacije i na taj način obuhvaćaju više digitalnih preslika, primjeraka i slično. Sami programi digitalizacije najčešće digitaliziraju jedinstvenu i vrijednu građu, no provodi se i aktivnost za redovni program digitalizacije u kojem korisnici utječu na odabir građe, kao i potreba za predstavljanjem ustanove, zaštita građe ili potrebna suradnja s drugim ustanovama.

Na digitalizaciju i na kriterije za odabir građe za digitalizaciju utječe i fizičko stanje izvornika, vrsta, veličina i količina građe. Kako bi se izvornik što više očuvao, isti se digitalizira samo jednom, dok vrijedna građa koja je sklona oštećenju neće biti prioritetno digitalizirana dok se ne omogući posve sigurno digitaliziranje (Ministarstvo kulture i medija, 2020).

Prema svemu navedenome, potrebno je prije same digitalizacije građe pregledati stanje s autorskim pravima te procijeniti važnost i stanje izvornika (Council on Library and Information Resources, 1998). Proces digitalizacije mora biti kvalitetan i siguran kako se ne bi oštetila stara i rijetka građa.

2.7.2. Tehnologija i oprema za digitalizaciju stare i rijetke građe

Kako bi određena ustanova imala svoju digitaliziranu građu, potrebna je oprema s kojom će ju digitalizirati, kao i osoblje koje će opremu znati pravilno koristiti. Slikovna i tekstualna građa se digitalizira fotoaparatima i skenerima. Skeneri se dijele u dvije skupine; koračne i protočne (Stančić, 2009). Koračni skeneri podrazumijevaju one skenere koji bez pomoći ljudi sami skeniraju materijal koji je postavljen na površinu za skeniranje (Stančić, 2009). Protočni skeneri su oni koji sami izmjenjuju građivo za skeniranje, primjerice uvlačenjem papira bez

potrebe čovjeka. No ovaj tip skenera nije pogodan za skeniranje stare i rijetke građe s obzirom da uvijek mora biti prisutna osoba koja će paziti i osigurati kako se stara i rijetka građa ne uništi tijekom samog proces skeniranja.

Potrebno je tijekom odabira skenera pripaziti na dubinu boje, optičku rezoluciju, vrstu konektora, kao i dimenzije (Janeš, 2003).

Stančić koračne skenere dijeli na plošne, ručne, rotacione, reprografske, 3D skenere i skenere za mikrooblike (Stančić, 2009).

Ručni skeneri su raznovrsnih oblika i funkcioniraju tako da se pomoću njih prelazi po gradivu. Samim tim, potrebna je i vrlo mirna ruka osobe koja upravlja ovom vrstom skenera stoga što je potrebno konstantno pomicanje skenera. Ručni skeneri nude jako loše rezultate vezano za boju skeniranog materijala.

Slika 1 Ručni skener

Plošni skeneri su najčešće veličine A4 ili A3. Ova vrsta nije zahtjevna s obzirom da se, jednom kad se nauči, jednostavno njima rukuje te su brži od ručnih skenera. Plošni skeneri imaju mogućnost skeniranja dvodimenzionalnih plosnatih predmeta, primjerice: fotografija, knjiga, grafika i crteža, dokumenata kao i novčića, nakita i slično (Stančić, 2009).

Postoje i skeneri za mikrooblike koji su namijenjeni skeniranju filma, odnosno negativa ili 35 mm dijapozitiva. Postoji mogućnost nadograđivanja i ove vrste skenera sa držačem namijenjenog za neizrezane filmove, kao i uvlakača za prihvat veće količine dijapozitiva. Za potrebe digitalizacije dijapozitiva, Stančić navodi kako je moguće i snimanje digitalnim fotoaparatom koji je izravno spojen na leću dijaprojektora (Stančić, 2009). Ovaj uređaj automatski isprepliće dijapozitive te u isto vrijeme digitalni fotoaparat snima dijapozitive.

Slika 2 Plošni skener

Postoje i rotacijski skeneri čije digitalizirane preslike imaju puno bolju kvalitetu te nude mogućnost povećanja formata slike. Ova vrsta skenera funkcioniše na način da se slika postavlja na bubanj ili cilindar koji se nakon toga okreće oko središnjeg mehanizma te na taj način sken postaje ugađeniji, a rezultat je visokokvalitetna slika. Savitljivo gradivo; dijapozitivi i negativi mogu se koristiti za digitaliziranje jedino u rotacionim skenerima stoga što prilikom stavljanja gradiva u ovu vrstu skenera, isto se mora čvrsto prisloniti te jedino se ova vrsta gradiva neće oštetiti prilikom brzih pokreta bubnja u skeneru.

Slika 3 Rotacijski skener

Za digitalizaciju gradiva velikog formata najbolje je koristiti reprografski skener. Ovaj skener ima veliku podlogu, dva pomoćna reflektora koji osvjetljuju gradivo te pomažu u otklanjanju sjena ukoliko postoje, kao i digitalni dio za snimanje postavljen iznad gradiva koji se digitalizira (Stančić 2009).

Najskuplji skeneri su upravo 3D skeneri. Ovi skeneri funkcioniraju na način da digitaliziraju određeni predmet ili pak da analiziraju prostor oko sebe na način da prikupljaju podatke o izgledu ili obliku (Stančić, 2009). Nakon digitaliziranja 3D skenerom konstruira se digitalni 3D model koji se može koristiti za izradu prototipova, industrijski dizajn i drugo. Dvije su vrste 3D skenera: kontaktni i nekontaktni. Prema Stančiću kontaktni 3D skeneri moraju biti u doticaju sa predmetom i samim time mogu dovesti to oštećenja predmeta što je veliki problem ako govorimo o kulturnoj i spomeničkoj baštini (Stančić, 2009).

Nekontaktni 3D skeneri se dijele na aktivne i pasivne skenere. Razlika je u tome što aktivni nekontaktni skeneri emitiraju zračenje ili pak svjetlo, primjerice laser, i na taj način detektiraju odraz predmeta. Također, laseri koji se koriste moraju imati malu snagu kako ne bi došlo do oštećenja površine objekta. 3D skeniranjem moguće je digitalizirati pokretne i nepokretne spomenike kulture, dokumentaciju arheoloških, povijesnih i drugih lokaliteta, kao i koristiti za određivanje strukturalnih promjena zbog utjecaja potresa, požara i slično (Stančić, 2009).

Slika 4 3D skener

Prema Stančiću, skeneri za knjige se koriste za digitalizaciju određenih uvezenih dokumenata koji su ili prevelikog formata ili pak osjetljivi za plošne skenere (Stančić, 2009). Kako se ne bi oštetio hrbat, knjige se polažu u posebne košare. Kod većine ovih vrsta skenera potrebno je okretati stranice u knjizi, no postoje i automatizirane verzije koje pomoću vakuuma okreću stranice knjiga.

Protočni skeneri se također mogu koristiti sa softverom OCR (engl. Optical Character Recognition) s pomoću kojeg se mogu automatski pretvarati slike teksta u sam obradivi tekst (Stančić, 2009). Ova vrsta je vrlo učinkovita zbog brzine s kojom skenira. Protočni skeneri mogu jednostrano i obostrano skenirati dokumente. Kod obostranog skeniranja se, naravno, ubrzava sam proces skeniranja. Samom ubrzanju procesa skeniranja pomaže i činjenica da suvremeni skeneri imaju uvlačač, koji može uvlačiti više dokumenata odjednom. Također, ukoliko se zaboravi skinuti spajalica na papiru, postoje skeneri koji su opremljeni sustavom za detekciju spajalica te tako sprječavaju oštećenje skenera ili pak dokumenta (Stančić, 2009).

Slika 5 Protočni samostalni skener

Stančić također spominje dva uređaja za digitalizaciju: digitalnu kameru i fotoaparat. Ovi uređaji su sve češći u korištenju kod digitalizacije zbog svoje fleksibilnosti, odnosno mogu se koristiti kod snimanja dvodimenzionalnih i trodimenzionalnih predmeta.

Kod snimanja u studiju potreban je veliki izvor svjetla, što može dovesti do oštećenja papira i drugih materijala sklonih raspadanju pod utjecajem jakog izvora svjetla. U tom slučaju treba se posavjetovati sa konzervatorom ili pak osobom koja je zadužena za zaštitu same građe. Također, kod digitalizacije pomoću digitalne kamere ili fotoaparata prednost je što se mogu odmah napraviti potrebne korekcija ili izmjene ukoliko je potrebno. Fotoaparati se mogu podijeliti na profesionalne, amaterske, poluprofesionalne, napredne amaterske fotoaparate, kao i visokoprofesionalnu studijsku opremu (Stančić, 2009).

Ukoliko je potrebno digitalizirati film i video, najpoželjnije je to učiniti, prema Stančiću, uz pomoć uređaja za digitalizaciju koji gradivo potrebno za digitalizaciju pomoću leće projektora spaja na samo računalo i na taj način digitalizira. Računalo mora imati grafičku karticu, koja prihvaća digitalizaciju signala iz samog uređaja za digitalizaciju te i instaliran program za prihvatanje tog istog signala.

2.7.3. Izgradnja digitalnih zbirki i pristup digitaliziranoj staroj i rijetkoj građi

U doba razvoja tehnologija i sa sve većom potrebom korisnika za korištenjem sve vrste građe, digitalne zbirke su postale sve češća pojava. Digitalna zbirka bi trebala biti prikaz sposobnosti u kontekstu digitalizacije određene ustanove koja služi za korištenje korisnicima ustanove. Izgradnja digitalnih zbirki podrazumijeva kvalitetno stvaranje relevantnih i korisnih zbirki koji ponajviše služe potrebama korisnika (Pyrounakis, Nikolaidou, Hatzpoulos, 2014). No unatoč tome, potrebno je i održavati digitalne zbirke, pregledavati vrijednost, odnosno cijene u izradi dobre i kvalitetne digitalne zbirke. Samim tim, zbirke se moraju promatrati na način da se mogu ponovno upotrijebiti, nadograditi usluge, prenamijeniti i to ne samo unutar konteksta projekta u kojem su stvoreni. Uspješna digitalna zbirka podrazumijeva mogućnost ponovne upotrebe, interoperabilnost, dokumentaciju, potporu pravima intelektualnog vlasništva kao i postojanost zbirke (National Information Standards Organization, 2007).

Digitalne zbirke su se pokazale znatno korisnije mlađim korisnicima stoga što mlađe generacije sve češće svoje slobodno vrijeme provode na pametnim telefonima te su im sve informacije, kao i digitalne zbirke, udaljene samo jednim klikom.

Na taj način je izgradnja kvalitetnih digitalnih zbirki pridonijela aktivnoj suradnji između informacijskih stručnjaka i samih korisnika što je u konačnici rezultiralo pouzdanim zbirkama koje koriste sve veći broj ljudi.

U nastavku će biti nabrojena načela potrebna za izradu digitalne zbirke prema Okviru smjernica za izgradnju dobre digitalne zbirke (National Information Standards Organization, 2007).

Prvo načelo koje se navodi je kako je digitalna zbirka stvorena na temelju politike razvoja zbirke ustanove. Drugo načelo nalaže kako digitalne zbirke moraju biti opisane na način da korisnik može jednostavnije shvatiti karakteristike zbirke, ograničenje pristupa, format, opseg,

pitanje vlasništva i slična pitanja. Također, izvori digitalne zbirke su pravilno odabrani, učinkovito održavani i pohranjivani (načelo 3). Digitalna zbirka ne smije imati ograničenja u pravima korištenja. Treba biti dostupna svim korisnicima u kombinaciji sa adaptivnim tehnologijama (načelo 4). Peto načelo nalaže kako digitalna zbirka mora poštovati prava intelektualnog vlasništva. Svaka digitalna zbirka ima alate koji pružaju podatke o korištenju kao i podatke za bilježenje standardiziranih mjera korisnosti (načelo 6). Kao što je već navedeno, svaka kvalitetna digitalna zbirka je interoperabilna, odnosno ima mogućnost primanja i pružanja usluga od drugih sustava i na taj način omogućeno je međusobno djelovanje istih (načelo 7) (Leksikografski zavod Miroslav Krleža n.d. „Interoperabilnost“). Prema 8. načelu svaka digitalna zbirka se ujedinjuje u radni tijek njegovog korisnika i time pojednostavljuje korištenje zbirke. Posljednje načelo nalaže da zbirka bude održiva tijekom vremena.

Kako bi svaki projekt bio uspješan, potrebno je da se isti vodi određenim tijekom i normama, da je strateški isplaniran u skladu s ciljevima i potrebama digitalne zbirke (National Information Standards Organization, 2007).

Po pitanju digitalizirane stare i rijetke građe dolazi do tehničkih problema dugotrajnog očuvanja pristupa. Prije samog projekta digitalizacije potrebno je procijeniti financijska sredstva vezana za tehnološku infrastrukturu koja će podržati pristup građi. S obzirom da se tehnologija mijenja s vremenom, treba obratiti pozornost na infrastrukturu kako ne bi došlo do gubitka digitalizirane građe. Digitalne izvore je potrebno očuvati na način da se povremeno digitalne informacije premještaju na druge medije i tako im se pružaju trajniji i dugoročni pristup (Conway, Yale University Library, 2000).

Uz problem izumiranja medija za pohranu, dolazi i do problema brzog mijenjanja uređaja za pohranu. Rješenje za digitalne datoteke bilo bi da se povremeno prenesu na određene nove fizičke medije za pohranu kako bi se iste sačuvale od zastarjelosti medija ili pak fizičkog propadanja.

Jedna od opcija očuvanja pristupa digitaliziranoj građi, odnosno digitalnih informacija i sadržaja je pružanje detaljnih metapodataka koje će u budućnosti smanjiti rizik od nedostupnosti iste (McKay, 2003).

Naposlijetku, ključna je i suradnja AKM ustanova, analitičara sustava, tehničara za skeniranje, programera i drugih kojima je u cilju građa i njihovi korisnici.

2.7.4. Faze digitalizacije stare i rijetke građe

U prvoj fazi digitalizacije potrebno je napraviti radni plan u kojem će se uvidjeti koja će građa biti uključena u digitalnu zbirku. Sva građa treba biti poslana u konzervatorski laboratorij gdje će se procijeniti njezino fizičko stanje i na temelju toga odlučiti da li je potrebno stabilizirati ju ili popraviti prije digitalizacije. Ovaj postupak je temelj za očuvanost građe i njezinog sadržaja neoštećenog, odnosno za osiguranje njezine dugotrajnosti putem digitalizacije (Katić, 2007). Nakon toga slijedi postupak digitalizacije građe te opis digitalizirane građe metapodacima. Kvalitetan opis uvelike pomaže korisnicima kako bi jednostavnije i brže pronašli traženu građu.

Nakon opisa, digitalnu građu potrebno je predstaviti korisnicima, uz opis uvjeta njezina korištenja. Tehničko osoblje okuplja datoteke i podatke koji se nalaze u različitim formatima i stvara bazu podataka za korisnike. Baza podataka se postavlja na poslužitelj na kojem će samo osoblje knjižnice moći pregledati materijale kako bi iste mogli korigirati ukoliko postoje pogreške (Adamo, Huffman, Murray, 2009). Nakon korekcije, digitalna zbirka se objavljuje i dijeli putem društvenih mreža i slično.

3. Istraživački dio rada

3.1 Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je ukazati na stanje u digitalizaciji stare i rijetke građe u hrvatskim knjižnicama.

3.2 Istraživanjem će se nastojati odgovoriti na sljedeća istraživačka pitanja:

1. Provodi li se u hrvatskim narodnim knjižnicama digitalizacija građe i u kojem je udjelu u tim projektima zastupljena stara i rijetka građa?
2. Na koji se način provodi odabir građe za digitalizaciju u hrvatskim knjižnicama? Koliko u odabiru stare i rijetke građe za digitalizaciju sudjeluju korisnici?
3. Jesu li zaposlenici knjižnice educirani u području digitalizacije stare i rijetke građe ili koriste vanjske usluge digitalizacije?
4. Koriste li se za digitalizaciju stare i rijetke građe u hrvatskim knjižnicama isti postupci i oprema koja se koristi i za ostalu vrstu građe?
5. U kojoj su mjeri zaposlenici hrvatskih knjižnica upoznati s projektom E-kultura i je li projekt potaknuo digitalizaciju stare i rijetke građe u knjižnicama?
6. Osiguravaju li narodne knjižnice otvoreni pristup digitalizirane stare i rijetke građe?

3.3 Metodologija

U istraživačkom dijelu rada izrađen je anketni upitnik kao kvantitativna metoda. Anketni upitnik se sastojao od 31 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. Podijeljen je na tri dijela. U prvom dijelu nastojalo se saznati digitaliziraju li narodne knjižnice u Hrvatskoj, u drugom dijelu vode li se knjižnice kriterijima za odabir građe te u trećem dijelu koja tehnologija se koristi za digitalizaciju stare i rijetke građe. Anketni upitnik je poslan digitalnim putem zaposlenicima hrvatskih narodnih knjižnica. Upitnik je poslan u 199 hrvatskih narodnih knjižnica.

3.4 Uzorak

Uzorak čine zaposlenici narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj koji su odgovorili na anketni upitnik. Riječ je o 54 knjižničara narodnih knjižnica.

3.5 Analiza ankete i rezultati istraživanja

Tema ankete je bila „Digitalizacije stare i rijetke građe u hrvatskim narodnim knjižnicama“ gdje se pomoću 31 pitanja nastojalo saznati digitaliziraju li hrvatske narodne knjižnice staru i rijetku građu. Od ukupno 199 hrvatskih narodnih knjižnica, njih 54 je ispunilo anketu. Anketni upitnik je bio slan dva puta, prvi put je bio dostupan od 25. rujna do 2. listopada putem Google obrasca. Drugi put je anketa bila dostupna od 2. listopada do 6. listopada također putem Google obrasca.

Anketni upitnik podijeljen je u tri odjeljka sa značajnim pitanjima: digitalizacija, kriteriji za odabir građe za digitalizaciju i tehnologija i oprema za digitalizaciju.

3.5.1 Digitalizacija

U prvom dijelu ankete, ispitanici su odgovarali na opća pitanja vezana uz njihovo radno mjesto, te općenito o digitalizaciji građe u njihovim knjižnicama.

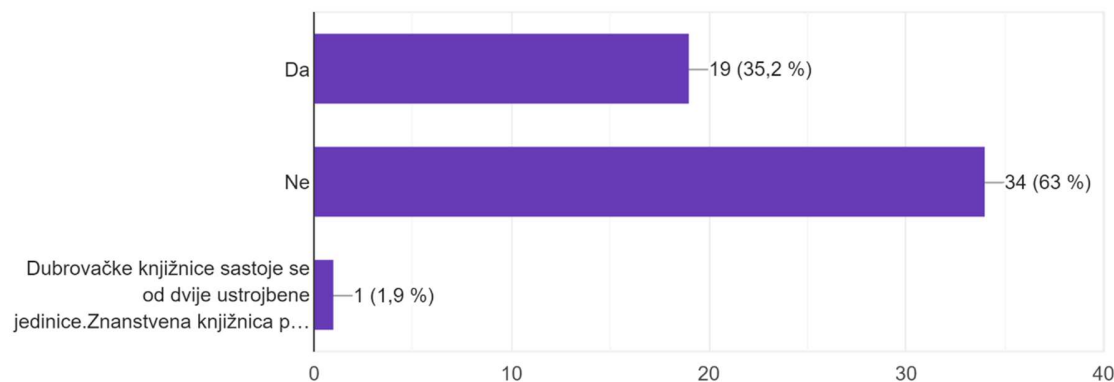
Na pitanje o vrsti radnog mjesta, utvrđeno je da je 10 ispitanika zaposleno na radnom mjestu knjižničar/ka, a 34 ispitanika su ravnatelj/ravnateljice. Tri ispitanika je odgovorilo da rade kao diplomirani knjižničari, pri čemu valja uzeti u obzir da je promjenom u nazivlju (*diplomirani knjižničar* u *knjižničar* prema novom Pravilniku) moglo doći do pogrešaka u ovom dijelu ankete, dok su dva odgovora knjižničarski tehničar. Ostali ispitanici su odgovorili da rade kao voditelj Znanstvenog i studentskog djela, voditelj knjižnice i vršitelj dužnosti ravnatelja. Jedan je ispitanik odgovorio da radi na poslovima katalogizacije i klasifikacije, iz čega se može pretpostaviti da je riječ o diplomiranom knjižničaru, odnosno knjižničaru.

Na pitanje o tome provodi li njihova ustanova digitalizaciju građe više od 50% ispitanika je odgovorilo kako ne digitalizira građu u svojim knjižnicama. Jedan ispitanik napomenuo da se njegova knjižnica sastoji od dvije ustrojbene jedinice, od kojih jedna provodi digitalizaciju, a jedna ju ne provodi:

„Dubrovačke knjižnice se sastoje od dvije ustrojbene jedinice. Znanstvena knjižnica provodi, a Narodna knjižnica ne. Na sva pitanja koja slijede u Dubrovačkim knjižnicama ne mogu se primijeniti za Narodnu knjižnicu.“

2. Provodi li Vaša ustanova u kojoj radite digitalizaciju građe?

54 odgovora

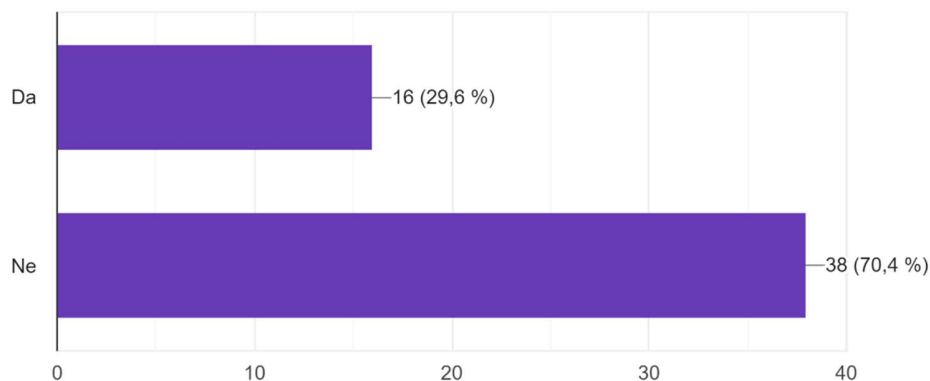

Graf 1 Provodi li Vaša ustanova u kojoj radite digitalizaciju građe?

Na pitanje o tome digitalizira li se u njihovoj ustanovi stara i rijetka građa, više od polovice ispitanika je navelo kako ju ne digitaliziraju.

3. Provodi li Vaša ustanova u kojoj radite digitalizaciju stare i rijetke građe?

54 odgovora

Graf 2 Provodi li Vaša ustanova u kojoj radite digitalizaciju stare i rijetke građe?“

Ispitanici koji su naveli da se u njihovoj ustanovi ne digitalizira stara i rijetka građa (38 ispitanika) pitani su da pojasne zbog čega se to ne čini. Većina ispitanika navela je da knjižnice nemaju dovoljno financijskih sredstava te da im nedostaje djelatnika za rad, kao i oprema za digitalizaciju. Manja skupina ispitanika je odgovorila kako ne posjeduju staru i rijetku građu. U nastavku rada su svi odgovori na četvrto pitanje.

4. Ukoliko je Vaš odgovor na 3. pitanje „ne“, molim Vas odgovorite zašto se u Vašoj ustanovi ne digitalizira stara i rijetka građa?

1. Nemamo djelatnika koji bi se bavio digitalizacijom, a ni opremu za digitalizaciju.
2. U knjižnici ne digitaliziramo još uvijek, jer imamo nedostatak, prije svega, djelatnika.
3. Razlog tomu je nedostatak djelatnika i financijskih sredstava.
4. Mali broj stare i rijetke građe, financije.
5. U knjiž. fondu nema stare i rijetke građe.
6. Nemamo kapacitet ni djelatnike, a ni financijska sredstva
7. Nedovoljno financijskih sredstava, nedostatak osoblja.
8. Nema dovoljno ljudi, a nemamo ni tehnologiju.
9. Jer ne posjedujemo staru i rijetku građu.
10. Zato što nemamo program jer ga nismo u mogućnosti nabaviti.
11. Knjižnica ima jednu djelatnicu ujedno i ravnateljicu, jednostavno nedostatak vremena i prostora.

12. Nemamo uvjeta, mi smo Prva hrvatska kontejnerska knjižnica.
13. Smatram da za digitalizaciju stare građe treba zaposliti stručnu osobu i posjedovati dobru opremu za što naša knjižnica, nažalost, nema sredstava.
14. Ne posjedujemo takvu građu.
15. Ne stignemo pripremiti i provesti projekt.
16. Mi ne posjedujemo takvu građu.
17. Nemamo potrebnu opremu.
18. Jer ju po definiciji ni nemamo.
19. Ustanova ne posjeduje staru i rijetku građu.
20. Takve građe nemamo puno, a i problem su financije i autorska prava.
21. U projekt digitalizacije za sad još nismo ušli iz financijskih razloga i manjka (stručnog) osoblja. Većina manjih knjižnica bori se s takvim, sličnim problemima i bori se prvenstveno za financijska sredstva za knjige (sredstva osnivača, ministarstva, županije) kojih najčešće nema dovoljno. Naša stvarnost je takva da nam u radu najčešće nedostaju sredstva za osnovno pružanje usluga, a o projektima digitalizacije moći ćemo razmišljati kad se ti problemi riješe.
22. Nemamo takvu građu u narodnoj knjižnici, a ni dovoljan broj stručnih djelatnika. Naši korisnici koriste katalog digitalizirane građe Znanstvene knjižnice.
23. Nemamo sredstva za digitalizaciju stare građe, uređaji nisu adekvatni, moglo bi doći do uništenja iste
24. Zato što nemam potrebne uređaje za digitalizaciju i djelatnika.
25. Nedovoljan broj osoblja.
26. Zbog nedostatka opreme i kadra.
27. Knjižnica ne posjeduje staru i rijetku građu.
28. Nema dovoljno kadra.
29. Po stupanju na radno mjesto ravnateljica Gradska knjižnica je bila u jako lošem stanju (i prostorno i stručno). Kako bi knjižnica barem djelomično udovoljavala Standardima za narodne knjižnice trebalo je ući u projekt adaptacije i renoviranja prostora, a potom i stručnoj obradi knjižnične građe. Tek sad kad je sve dovedeno u normalu može se razmišljati o digitalizaciji stare i rijetke građe.
30. Nemamo prostor, ni osoblje.
31. Nedostatak radnog kadra, nedostatak opreme, a i postojeći radni kadar nije dovoljno educiran u vezi digitalizacije stare i rijetke građe.
32. Nema dovoljno zaposlenih.
33. Knjižnica ne posjeduje staru i rijetku građu.
34. Nemamo vrijednu staru i rijetku građu koju bi bilo potrebno digitalizirati.
35. Ne posjedujemo staru i rijetku građu

36. Knjižnica nema stare i rijetke građe.

37. Ne posjedujemo takvu građu.

38. Digitalizacija je započela ali još uvijek ne jer nam nedostaje opreme.

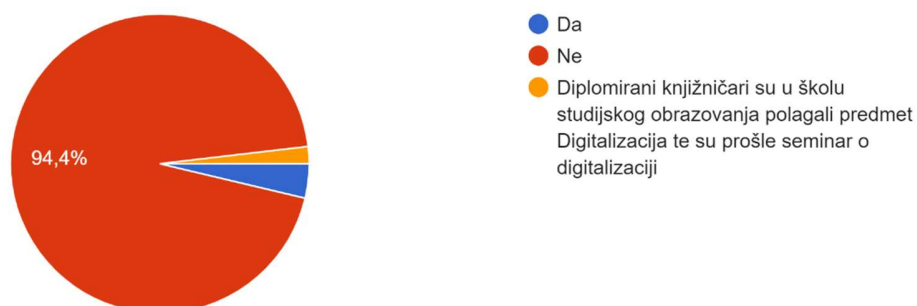
Tablica 1 „Ukoliko je Vaš odgovor na 3. pitanje „ne“, molim Vas odgovorite zašto se u Vašoj ustanovi ne digitalizira stara i rijetka građa?“

Na pitanje o tome koji je razlog što je za digitalizaciju ustanova odabrala upravo staru i rijetku građu, odgovorilo je 39 ispitanika. Većina je kao razlog istaknula zaštitu te vrste građe, njezino očuvanje i dostupnost drugim ustanovama. Pojedini ispitanici nisu ni odgovorili na ovo pitanje.

Na pitanje o tome je li u knjižnici zaposlena osoba koja je posebno educirana u području digitalizacije stare i rijetke građe, odgovorili su svi ispitanici. Više od 90% ispitanika nema zaposlenu osobu s posebnom edukacijom u području digitalizacije stare i rijetke građe. Jedan od ispitanika je odgovorio da imaju zaposlenog diplomiranog knjižničara koji je u sklopu studijskog programa položio kolegij Digitalizacija te se dodatno usavršavao kroz seminar na tu temu.

6. Je li u Vašoj knjižnici zaposlena osoba koja je posebno educirana u području digitalizacije stare i rijetke građe?

54 odgovora

Graf 3 Je li u Vašoj knjižnici zaposlena osoba koja je posebno educirana u području digitalizacije stare i rijetke građe?

Na pitanje o tome tko digitalizira staru i rijetku građu u njihovoj knjižnici, ispitanici su dali različite odgovore. Imali su mogućnost odabira: „djelatnik“, „vanjski suradnik“, „vanjska

ustanova“ i „ostalo“, a 6 ispitanika (20%) je odgovorilo „Djelatnik“ dok je njih 7 (23,3%) ispitanika odgovorilo „Vanjska ustanova“, a tri ispitanika (10%) je odgovorilo „Vanjski suradnik“. Jedan je ispitanik odgovorio da će u njihovoj knjižnici početi digitalizirati 2024. godine te će projekt voditi voditeljica Studijskog odjela, dakle djelatnica knjižnice.

Kada je riječ o tome koliko je osoba potrebno za sam proces digitalizacije stare i rijetke građe, ispitanici su podijeljenog mišljenja. 14 ispitanika (25,9%) je odgovorilo kako je dovoljna jedna osoba, dok 16 ispitanika (29,6%) smatra kako su dovoljne dvije osobe. Mali broj ispitanika, točnije njih troje (5,6%), smatra da je potrebno više od tri osobe za digitalizaciju dok ostali ispitanici ne znaju koliko je djelatnika potrebno ili su odgovorili da ne posjeduju staru i rijetku građu.

Na pitanje je li sva stara i rijetka građa koju posjeduje njihova knjižnica digitalizirana, više od 50% ispitanika tvrdi kako njihova stara i rijetka građa nije sva digitalizirana, dok je samo dvoje ispitanika (3,7%) odgovorilo da im je ta vrsta građe cjelokupno digitalizirana.

Uočljivo je kako mali broj narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj na prvom mjestu provodi digitalizaciju sve vrste građe, a samim tim stare i rijetke građe. Kao razloge zašto se ne digitalizira, ispitanici navode manjak financijskih sredstava i nedostatak broja djelatnika za rad te nedostatak opreme za digitalizaciju stare i rijetke građe. Knjižnice koje nemaju zaposlenu educiranu osobu u području digitalizacije primorane su angažirati vanjsku ustanovu. Onaj mali postotak knjižnica koji ipak digitaliziraju, rade to zbog zaštite, očuvanja, bolje pohrane i učinkovitije dostupnosti digitalizirane građe drugim ustanovama.

3.5.2 Kriteriji za odabir građe za digitaliziranje

U ovom dijelu istraživačkih pitanja ispituje se koji su to kriteriji ili smjernice za odabir građe za digitaliziranje.

Na pitanje pod brojem 10: „Vodite li se određenim kriterijima ili smjernicama kod odabira građe za digitalizaciju?“, 19 ispitanika (35,2%) odgovorilo je da se vode određenim kriterijima, odnosno smjernicama, dok je negativni odgovor imalo njih 25,9%, odnosno 14 ispitanika.

Na pitanje o tome o kojim je kriterijima za odabir građe za digitalizaciju riječ u njihovoj knjižnici, knjižničari iz onih knjižnica u kojima se digitalizira stara građa ili koje

imaju mogućnost digitaliziranja, izjasnili su se da bi digitalizirali stariju i rijetku građu zbog njihove zavičajne vrijednosti i starosti iste, tek rijetko zbog stanja primjerka, a dio ispitanika naveo je da ne koriste nikakve kriterije.

11. Molim Vas, navedite o kojim je kriterijima za odabir građe za digitalizaciju riječ.
1. Ne digitaliziramo građu.
2. Vrsta i stanje izvornika koji se digitaliziraju, mogućnost javne objave digitalizirane građe, raspoloživost financijskih, kadrovskih i tehničkih resursa za realizaciju projekta digitalizacije.
3. Zavičajno-povijesno vrijedna građa.
4. Ne digitaliziramo.
5. Ne digitaliziramo.
6. Stanje primjerka, građa koja se često koristi.
7. -
8. Ne vodimo se određenim kriterijima.
9. Nema kriterija.
10. Građa se digitalizira određenim redoslijedom prema Planu za digitalizaciju građe Zavičajne zbirke (2021-2025), a prilikom postupka digitalizacije vodimo se Smjernicama za digitalizaciju kulturne baštine.
11. Ne digitaliziramo no u slučaju digitalizacije odabrali bi starija djela važna za naše područje.
12. Zavičajna vrijednost i rijetkost.
13. -
14. Nemamo digitalizaciju.
15. Nemamo kriterije.
16. Starost građe, odnosno fizičko stanje građe.
17. Ne vodimo se određenim kriterijima ili smjernicama kod odabira građe za digitalizaciju
18. Ne posjedujemo staru i rijetku građu.
19. Nismo odabirali.
20. Ovisi o rijetkosti, stanju i potrebi korisnika za građom.
21. /
22. Ne digitaliziramo.
23. Vrijednost građe, starost...

24. Nemamo egzaktne kriterije.
25. Digitalno predstavljanje različitih vrsta građe (monografije, periodika, kartogr. građa, sitni tisak).
26. Nije primjenjivo.
27. Zavičajnost, rijetkost, starost
28. Relevantnost u cjelokupnom fondu i korištenost tj. zahtjevi korisnika.
29. Postoji nekoliko kriterija. Građa mora biti u dobrom stanju za digitalizaciju i po važnosti koju ima u zbirci.
30. Godine izdanja, rijetkost...
31. -

Tablica 2 "Molim Vas, navedite o kojim je kriterijima za odabir građe za digitalizaciju riječ."

Kada je riječ o odabiru građe za digitalizaciju i koja vrsta ima prioritet (12. pitanje), ispitanici su se složili kako prioritet ima građa lokalnog značaja, odnosno zavičajne zbirke i stara i rijetka građa.

Na pitanje o tome tko sve sudjeluje u odabiru građe za digitalizaciju stare i rijetke građe, 51,9% ispitanika je odgovorilo kako djelatnici sudjeluju u odabiru, dok je njih 5,6% odgovorilo kako sudjeluju korisnici. Ostali ispitanici, 42,5%, su odgovorili kako ne digitaliziraju staru i rijetku građu ili da uopće ne digitaliziraju.

U ovom dijelu anketnih pitanja primjećuje se da knjižnice koje digitaliziraju građu ne vode se smjernicama i kriterijima kod samog odabira građe za digitalizaciju, dok onaj manji broj knjižnica koji digitaliziraju prvenstveno digitaliziraju stariju i rijetku građu, kao i zavičajne zbirke značajne za područje u kojima se knjižnica nalazi. Primjećuje se kako u samom odabiru građe za digitalizaciju u 51% knjižnica u odabiru građe sudjeluju djelatnici.

3.5.3 Tehnologija i oprema za digitaliziranje

U ovom dijelu ankete nastojalo se ispitati koja se tehnologija i oprema koristi za digitalizaciju, te da li je digitalizirana građa objavljena na mrežnim stranicama knjižnica u otvorenom pristupu.

Na pitanje o tome posjeduje li ustanova u kojoj rade vlastitu opremu za digitalizaciju ili pak koristi unajmljenu opremu, 7 ispitanika (13%) odgovorilo je da koristi vlastitu opremu, a

3 ispitanika (5,6%) ima unajmljenu opremu. Ostale knjižnice ne digitaliziraju građu ili nemaju opremu.

Kada je riječ o opremi za digitalizaciju stare i rijetke građe, 32 ispitanika su odgovorili na pitanje o tome koju opremu koriste. Sedam ispitanika je odgovorilo kako digitaliziraju pomoću skenera, dok je njih 7 odgovorilo kako ne digitaliziraju građu.

15. Uz pomoć koje opreme digitalizirate staru i rijetku građu u Vašoj knjižnici?
1. Ne digitaliziramo građu.
2. Ne digitalizirano u knjižnici već je za digitalizaciju angažirana vanjska ustanova.
3. Scanera i fotoaparata.
4. Ne digitaliziramo .
5. Ne digitaliziramo.
6. Vanjski suradnik digitalizira, nisam istraživala opremu
7. -
8. Nemamo staru i rijetku građu.
9. Nemamo opremu.
10. -
11. Ne digitaliziramo građu.
12. -
13. Skenera.
14. -
15. NP
16. Nijedne.
17. Skeneri za knjižnu građu
18. Nije primjenjivo.
19. Ne posjedujemo staru i rijetku građu.
20. Nema opreme.
21. Na žalost, na ovo pitanje neću moći odgovoriti.
22. /
23. Ne digitaliziramo.
24. Nisam upoznata s detaljima.
25. Fotokopirni uređaj – skener.

26. Ne posjedujemo.
27. Fujitsu ScanSnap SV 600.
28. Nije primjenjivo.
29. Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.
30. Scener.
31. Skener.
32. Vanjski suradnici vrše postupak digitalizacije.

Tablica 3., „Uz pomoć koje opreme digitalizirate staru i rijetku građu u Vašoj knjižnici?“

Na pitanje o tome da opišu postupak digitalizacije stare i rijetke građe, potrebnu opremu te trajanje postupka digitalizacije stare i rijetke građe, pojedini ispitanici su se složili kako prvo trebaju odabrati građu za digitalizaciju te nakon toga koriste skener za potrebe digitalizacije.

Nekoliko ispitanika je odgovorilo kako im je potrebno više od jednog dana za digitalizaciju građe zbog nedostatka zaposlenika ili zbog dodatnih informacija koje zahtijevaju više vremena.

16. Opišite postupak digitalizacije stare i rijetke građe. Koja oprema je potrebna? Koliko traje sam proces digitalizacije stare i rijetke građe?

1. Ne digitaliziramo građu.
2. Angažirana je vanjska ustanova.
3. Ovisno o brzini samog uređaja.
4. Ne digitaliziramo.
5. Ne digitaliziramo.
6. Vanjski suradnik sve odrađuje.
7. -
8. Ne vršimo digitalizaciju.
9. Ne digitaliziramo.
10. -
11. Ne digitaliziramo građu.
12. -
13. Skener, program za skeniranje.

14. -
15. NP
16. Ne znam.
17. Prvo je potrebna građa, zatim skener, računalo i pripadajući softver, NAS za pohranu.
18. Nije primjenjivo.
19. Ne posjedujemo staru i rijetku građu.
20. Nema digitalizacije.
21. Na žalost, isti odgovor kao i na pitanje 15.
22. /
23. Ne digitaliziramo.
24. Nisam upoznata s detaljima.
25. Riječ je o običnom skeniranju.
26. -
27. -
28. Nije primjenjivo
29. Ne digitaliziramo staru i rijetku građu
30. Dobar scener nam je neophodan, a nemamo ga, djelatnik koji bi prvenstveno radio sceniranje.
31. Nakon izbora građa provodi sam sam proces digitalizacije koji ovisi o građi. Ponekad se jedna jedinica građa skenira i nekoliko dana budući da je potrebno unositi i dodatne podatke vezane uz zapise na marginama, kriva numeracija ili ako nedostaju stranice
32. Vanjski suradnici vrše postupak digitalizacije.
33. -
34. Ne može se odgovoriti.
35. Ne radimo digitalizaciju stare i rijetke građe.
36. Ne digitaliziramo.
37. -
38. Ne provodimo postupak digitalizacije u knjižnici
39. ne digitaliziramo
40. Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.
41. ne digitaliziramo
42. Još uvijek se ne digitalizira.
43. -
44. Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.

45. Nemamo tu uslugu u ponudi.
46. Ne digitaliziramo.
47. Skener, OCR i strojno prepoznavanje, metapodaci, integracija, objava.
48. Ne znamo jer to nismo nikad radili.
49. Ne posjedujemo staru i rijetku građu
50. Ne digitaliziramo staru i rijetku građu
51. Skener. Ovisno o vrsti građe, dan-dva.
52. Nije primjenljivo.
53. Vanjski suradnik skenira građu, djelatnik knjižnice (IT tehničar) provodi OCR postupak (postupak optičkog prepoznavanja teksta) da bi bila pretraživa i da bi se dijelovi teksta mogli kopirati
54. Za sada skener. Dug je period odabira i pripreme građe te samog skeniranja (oko dva mjeseca za 200 fotografija) jer djelatnik uz taj posao obavlja i druge knjižničarske poslove

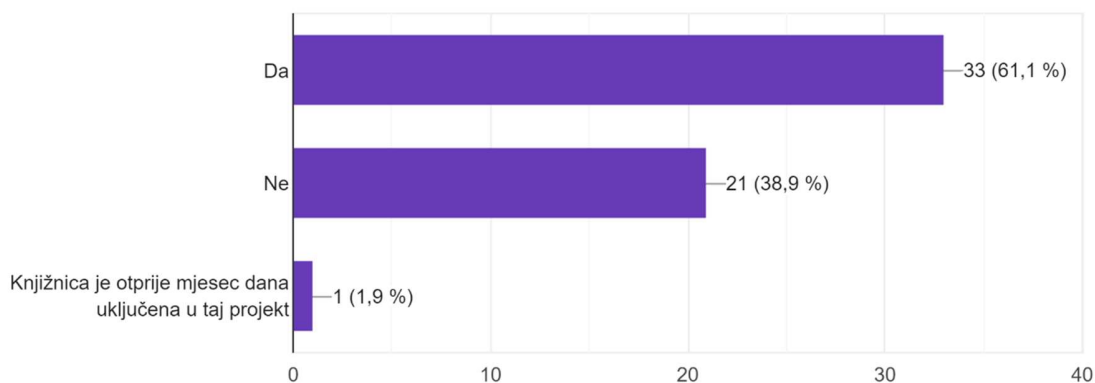
Tablica 4., Opišite postupak digitalizacije stare i rijetke građe. Koja oprema je potrebna? Koliko traje sam proces digitalizacije stare i rijetke građe? „

Na pitanje o tome jesu li uočili poteškoće ili ograničenja kod digitalizacije stare i rijetke građe, troje ispitanika odgovorilo je kako ne uočavaju poteškoće ili ograničenja kod digitalizacije stare i rijetke građe. Ispitanik koji digitalizira staru i rijetku građu naveo je kako je problem prilikom digitalizacije stare i rijetke građe to što je toj građi potrebna restauracija prije digitalizacije. Također, neki ispitanici naveli su nedostatak vremena za digitaliziranje te manjak financijskih sredstava, veliki oprez tijekom rukovanja s građom, autorska prava, tehnički problemi (nedovoljno velika rezolucija, oprema lošije kvalitete) te nedostatak vremena za digitalizaciju.

Na pitanje o tome jesu li upoznati sa projektom *eKultura*, više od pola ispitanika je odgovorilo kako je upoznata sa navedenim projektom.

18. Jeste li upoznati sa projektom E-kultura?

54 odgovora

Graf 4.,,Jeste li upoznati sa projektom eKultura?“

Na pitanje je li projekt *eKultura* potaknuo digitalizaciju stare i rijetke građe u njihovoj knjižnici, 2 ispitanika (3,7%) je odgovorilo kako je njihovu knjižnicu projekt *eKultura* potaknuo na digitalizaciju svoje građe, dok je 37 ispitanika (68,5%) odgovorilo negativno. Pojedini ispitanici su naveli kako su krenuli sa digitalizacijom svoje građe znatno ranije prije projekta *eKultura*.

Kada je riječ o pristupu digitaliziranoj građi, 12 ispitanika (22,2%) je odgovorilo kako je u njihovoj knjižnici sva digitalizirana stara i rijetka građa dostupna u otvorenom pristupu na mrežnim stranicama, dok je 17 ispitanika (31,5%) odgovorilo kako im ta građa nije u otvorenom pristupu. Mali broj ispitanika (3) odgovorili kako nemaju mrežnu stranicu svoje knjižnice, dok su dva ispitanika odgovorila kako je izrada mrežne stranice u tijeku.

Samo jedan ispitanik je odgovorio kako digitaliziranu staru i rijetku građu mogu pregledavati samo korisnici uz zahtjev.

Na pitanje o tome održavaju li određenu mrežnu stranicu/portal/bazu podataka na kojoj se nalazi digitalizirana kulturna baština njihove knjižnice, 25 ispitanika (46,3%) odgovorilo je da ne posjeduju mrežnu stranicu/portal/bazu podataka na kojoj se nalazi digitalizirana baština knjižnice, dok je 12 ispitanika (22,2%) odgovorilo da održavaju takvu stranicu. Jedan od ispitanika je odgovorio kako pojedine knjižnice imaju kooperativni model na Portalu što

omogućuje pretraživanje sadržaj cijelog repozitorija u kojem je okupljena građa više knjižnica ili pak isključivo sadržaj određene knjižnice.

Ispitanici su zamoljeni i da napišu mrežne adrese stranica na kojima se nalaze digitalizirani sadržaji njihove knjižnice. Popis se nalazi u Tablici (x).

23. Ukoliko je odgovor na 22. pitanje „Posjedujemo“ molim Vas da napišete Vašu mrežnu stranicu/portal/bazu podataka.

1. Zavičajna digitalna knjižnica Primorsko-goranske županije
2. https://pozega.eindigo.net/
3. Knjižnica i čitaonica Gračac-CROLIST
4. NP
5. Ne posjedujemo staru i rijetku građu
6. Ne digitaliziramo
7. http://library.foi.hr/zbirke/zbirka-lepoglava/index.php
8. nknin.hr
9. https://kutina.eindigo.net/
10. https://digitalna.gkka.hr/
11. Www.dkd.hr
12. https://library.foi.hr/lib/booksearch.php?page=god&B=1&H=bjelovar&E=E9999ZBI-BJELOVARIANA&lok=&zbi=&ogr=&V=
13. Još uvijek se ne digitalizira.
14. Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.
15. https://www.knjiznicavirovitica.hr/vidik/
16. -----
17. Metel
18. www.knjiznica-sibenik.hr

Tablica 5., Ukoliko je odgovor na 22. pitanje „Posjedujemo“ molim Vas da napišete Vašu mrežnu stranicu/portal/bazu podataka.

Ispitanici su bili pitani i o tome sudjeluju li s drugim knjižnicama u projektima i aktivnostima digitalizacije kulturne baštine. Samo 9 ispitanika (16,7%) odgovorilo je da surađuju s drugim knjižnicama, dok 32 ispitanika (59,3%) ne surađuju.

Većina ispitanika navela je kako im je upravo suradnja s drugim knjižnicama pomogla u projektima digitalizacije zbog veće dostupnosti podataka, proširenja digitaliziranog fonda te jednostavnijeg uključivanja u projekt digitalizacije.

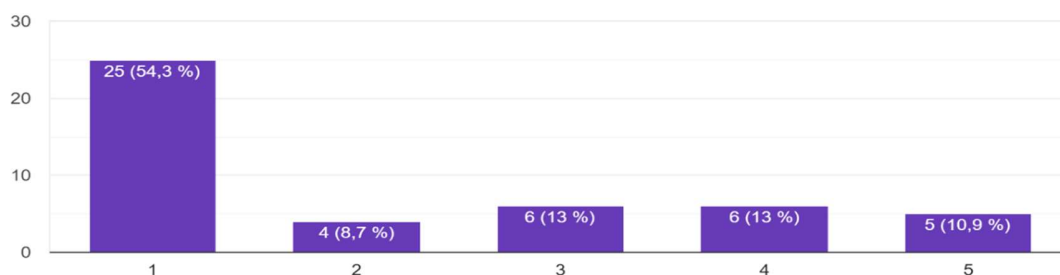
25. Ako je odgovor na 24. pitanje „da“, je li Vam i kako ta suradnja pomogla u projektima digitalizacije?
1. Olakšano uključivanje u projekt digitalizacije.
2. Koristimo program CROLIST.
3. Zahvaljujući projektima digitalizacijom gdje je ostvarena suradnja s više ustanova (projekt digitalizacije razglednica, Zapisnika čitaonice koji svjedoči o povijesti naše knjižnice, digitalizacija Bjelovarskog lista i sl...) proširen je digitalizirani fond. Digitalizirana je građa koju knjižnica ne posjeduje. Građa je postala dostupna svim korisnicima interneta preko mežene stranice knjižnice.
4. NP
5. /
6. Ne digitaliziramo.
7. Sugestije su potpomogle odluku o digitalizaciji.
8. Suradnja s NSK, posebno na planu edukacije.
9. Objedinjavanje fondova ustanova u kulturi.
10. Veća dostupnost podataka.
11. Ne može se odgovoriti.
12. -
13. Da
14. Još uvijek se ne digitalizira.
15. Dio građe je mikrofilmiran i skeniran u NSK.
16. -----
17. Nije primjenjivo.

Tablica 6 "Ako je odgovor na 24. pitanje „da“, je li Vam i kako ta suradnja pomogla u projektima digitalizacije?"

Ispitanici su odgovarali i na pitanje o tome stječu li znanja u području digitalizaciju stare i rijetke građe u suradnji s kolegama iz drugih ustanova. 18 ispitanika (33,3%) je odgovorilo kako je steklo znanje u području digitalizacije stare i rijetke građe u suradnji s kolegama iz drugih ustanova, dok 30 ispitanika (55,6%) nije ostvarivalo takvu suradnju.

Na pitanje o tome u kojoj su mjeri zadovoljni (kao djelatnici knjižnice) s građom koja je dosad digitalizirana, velik broj ispitanika se složio kako su najmanje zadovoljni (na skali 1), dok je puno manji broj ispitanika najviše zadovoljan/na sa istim (na skali 5).

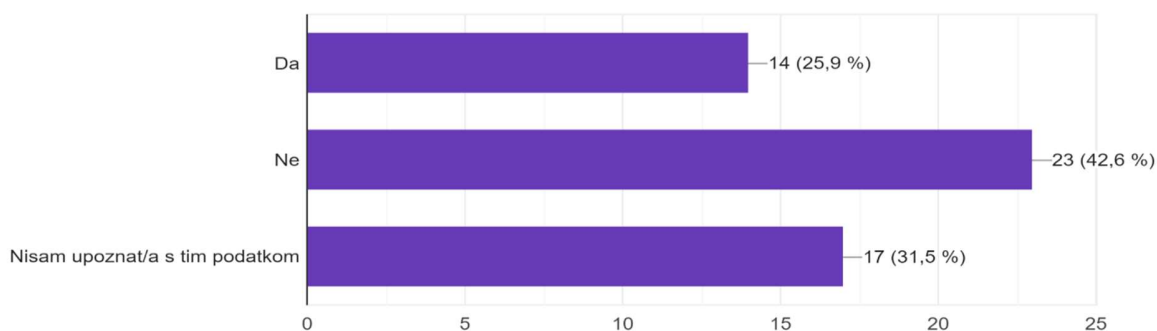
27. U kojoj mjeri ste zadovoljni (kao djelatnik knjižnice) sa građom koja je dosad digitalizirana? (na skali od 1 do 5 s obzirom da je 1 najmanje zadovoljan/na, a 5 najviše zadovoljan/na)
46 odgovora

Graf 5 „U kojoj mjeri ste zadovoljni (kao djelatnik knjižnice) sa građom koja je dosad digitalizirana? (na skali od 1 do 5 s obzirom da je 1 najmanje zadovoljan/na, a 5 najviše zadovoljan/na)“

Anketom se nastojalo doznati i to koriste li korisnici digitaliziranu staru i rijetku građu njihove ustanove. Ispitanici su oko toga podijeljenog mišljenja. Manje od 50% ispitanika je odgovorilo kako korisnici ne koriste digitaliziranu staru i rijetku građu, dok su ostali odgovorili kako koriste ili pak nisu upoznati sa tim podatkom.

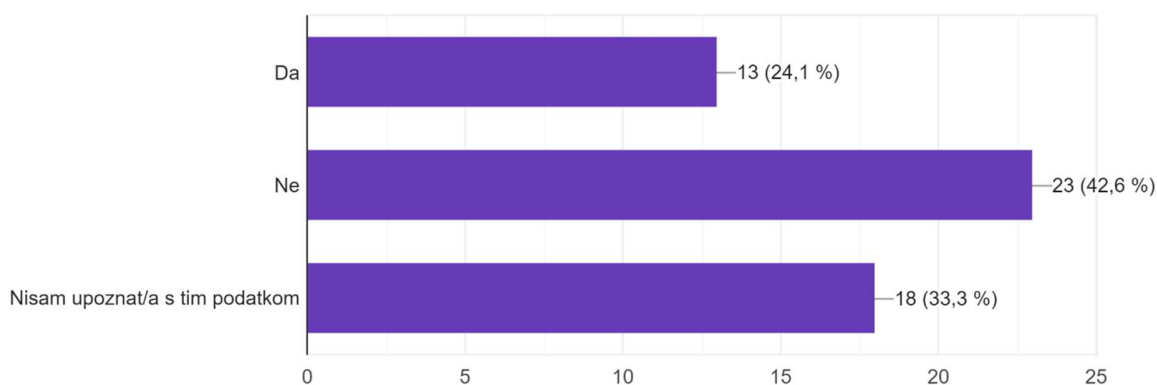
28. Koriste li korisnici Vašu digitaliziranu staru i rijetku građu?
54 odgovora

Graf 6 „Koriste li korisnici Vašu digitaliziranu staru i rijetku građu?“

Manje od 50% ispitanika ne dobivaju povratne informacije od strane korisnika o tome koriste li njihovu digitaliziranu građu, dok su ostali ispitanici podijeljenih odgovora, odnosno ili dobivaju povratne informacije ili nisu upoznati s tim podatkom.

29. Dobivate li povratne informacije o digitaliziranoj staroj i rijetkoj građi od strane korisnika?
54 odgovora

Graf 7 „Dobivate li povratne informacije o digitaliziranoj staroj i rijetkoj građi od strane korisnika?“

Valja istaknuti da je više od 50% ispitanika odgovorilo kako su im povratne informacije izrazito pozitivne.

Na koncu, ispitanici su zamoljeni da procijene jesu li korisnici zadovoljni digitaliziranim starom i rijetkom građom koju njihova knjižnica posjeduje. 13 ispitanika (24,1%) je odgovorilo da je njihova procjena da su korisnici njihove knjižnice zadovoljni digitaliziranim starom i rijetkom građom, dok je 5 ispitanika (9,3%) odgovorilo kako prema njihovoj procjeni, korisnici time nisu zadovoljni.

Iz ovog dijela može se zaključiti da jako mali broj narodnih knjižnica u Hrvatskoj posjeduje vlastitu opremu za digitalizaciju, ali ne koristi ni unajmljenu. One knjižnice koje digitaliziraju staru i rijetku građu, koriste ponajviše skenere. Koristeći skenere, ispitanici su rekli kako im je potrebno više od jednog dana skeniranja građe odnosno digitalizacije. Navode kako je problem kod digitalizacije ove vrste građe nužna potreba za restauracijom prije njezine digitalizacije.

Primjećuje se kako knjižnice jesu upoznate sa projektom *eKultura*, no taj ih projekt nije potaknuo na digitalizaciju stare i rijetke građe.

Mali broj knjižnica koji digitalizira ima svoju digitaliziranu građu u otvorenom pristupu, a značajan je broj onih koje još uvijek nemaju ni mrežnu stranicu ili portal na kojem se nalazi digitalizirana kulturna baština knjižnice. Uočava se i kako je znatno malen broj suradnji između knjižnica u svrhu digitalizacije kulturne baštine. Knjižnice od malog broja korisnika primaju povratne informacije o svojoj digitaliziranoj staroj i rijetkoj građi, no kada zaprime, većinom su pozitivne.

3.6 Nedostaci istraživanja

Budući da je anketni upitnik imao samo 54 ispitanika, uzorak nije reprezentativan te se ne može zaključiti realno stanje digitalizacije stare i rijetke građe u hrvatskim narodnim knjižnicama.

3.7 Zaključak istraživanja

Rad je odgovorio na prvo istraživačko pitanje koje glasi: provodi li se u hrvatskim knjižnicama digitalizacija građe. Prema rezultatima istraživanja primjećuje se kako se stara i rijetka građa digitalizira u malom broju narodnih knjižnica. Razlog nedigitaliziranja građe je manjak financijskih sredstava potrebnih za digitalizaciju kao i nedostatak djelatnika. Pojedine knjižnice niti ne posjeduju staru i rijetku građu u svojim knjižnicama. Istaknuto je i to da knjižnice nemaju dovoljno financijskih sredstava te ne mogu pribaviti ili priuštiti opremu za digitalizaciju.

Drugo istraživačko pitanje na temelju kojeg se bazira anketni upitnik vezano je za sam odabir građe za digitalizaciju. Može se zaključiti da se knjižnice koje digitaliziraju građu pri odabiru građe za digitalizaciju koriste kriterijima odabira koji se odnose na vrstu i na stanje izvornika, zahtjevima korisnika, nacionalnom i zavičajnom vrijednošću građe. Ispitanici koji digitaliziraju građu su većinom odgovorili da prioritet pri digitalizaciji ima stara i rijetka građa

zavičajnog značaja. U odabiru građe za digitalizaciju više od 50% ispitanika odgovorilo je kako građu odabiru djelatnici, a ne korisnici.

Kada je riječ o trećem istraživačkom pitanju o edukaciji zaposlenika knjižnice u području digitalizacije stare i rijetke građe, odgovor većine ispitanika bio je da nemaju educiranog zaposlenika u knjižnici koji digitalizira staru i rijetku građu, već im digitalizaciju odrađuje vanjski suradnik ili pak vanjska ustanova.

Četvrto istraživačko pitanje vezano je za postupak i opremu digitalizacije stare i rijetke građe i ostale građe u hrvatskim narodnim knjižnicama. Pokazalo se da samo manji broj knjižnica ima vlastitu opremu za digitalizaciju, dok ostali, ako digitaliziraju, unajmljuju opremu ili angažiraju vanjsku ustanovu.

Vezano uz projekt *eKultura*, 61% ispitanika je upoznato s tim projektom, a jedna knjižnica nedavno je i uključena u taj projekt. No, bez obzira na informiranost ispitanika o samom projektu, njih 68% projekt *eKulture* nije potaknuo na digitalizaciju stare i rijetke građe.

Na zadnje šesto istraživačko pitanje vezano uz osiguravanje otvorenog pristupa od strane narodnih knjižnica za digitaliziranu građu, utvrđeno je da samo 22% knjižnica ima digitaliziranu građu u otvorenom pristupu na svojim mrežnim stranicama. 31% ispitanika nema digitaliziranu građu u otvorenom pristupu, dok ostali ispitanici ne digitaliziraju ili pak nemaju mrežnu stranicu.

4. Zaključak

Narodne knjižnice imaju za cilj javnosti dati slobodan pristup knjižnoj građi koju posjeduju. Stara i rijetka građa u hrvatskim narodnim knjižnicama ima vrlo važnu ulogu jer predstavlja kulturno blago i vrijednost Republike Hrvatske. Ova vrsta građe pripada specijalnoj vrsti građe. Zbog starosti i često krhkosti, ali i zbog njezine rijetkosti, toj je građi potrebna značajnija zaštita, koja je u današnje vrijeme, osim postupcima preventivne i fizičke zaštite te restauracije, omogućena i digitalizacijom. Pri postupku digitalizacije, digitalne reprodukcije pohranjuju se na serverima te objavljuju, kad je god to moguće, u digitalnim knjižnicama koje su u otvorenom pristupu. Na taj način se smanjuje korištenje izvornika, koji se samim tim štiti od prekomjernog i ponekad nepravilnog rukovanja. Dodatno, izvornici su pohranjeni u posebnim spremnicima i prostorima u kojima su zaštićeni od propadanja i uništenja. Pojavom digitalnih knjižnica, omogućena je dostupnost takve građe svim korisnicima, uključujući one koji fizički nisu u mogućnosti doći u knjižnicu. Dodatno, digitalizacija je omogućila pretraživanje te građe

jer je u digitalnim knjižnicama ona i obrađena, a posebna se pažnja pridaje zaštiti i pohrani podataka o građi te razmjeni tih zapisa s drugim ustanovama. Uvidjevši značajan doprinos digitalizacije svim AKM ustanovama, Ministarstvo kulture i medija pokrenulo je projekt *eKultura* kako bi potaknulo knjižnice na digitalizaciju stare i rijetke građe, odnosno izgradilo infrastrukturu za agregiranje, odnosno preuzimanje zapisa iz različitih baštinskih ustanova u zajednički portal, te pohranu digitalnih reprodukcija kulturne baštine. Na taj se način omogućuje povezivanje podataka o kulturnoj baštini koja se čuva u svim baštinskim ustanovama u Hrvatskoj.

Cilj istraživanja koje je provedeno u sklopu diplomskog rada je prikazati kakvo je trenutno stanje digitalizacije stare i rijetke građe u hrvatskim narodnim knjižnicama te predstaviti poteškoće s kojima se knjižnice svakodnevno suočavaju pri digitalizaciji stare i rijetke građe.

Prema rezultatima anketnog upitnika može se zaključiti kako još uvijek većina narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj ne digitalizira niti jednu vrstu građe pa tako ni staru i rijetku građu. Razlog tome je prije svega to što pojedine knjižnice niti ne posjeduju staru i rijetku građu u svojem fondu, zatim nedostatak financijskih sredstava kao i djelatnika obučenih za digitalizaciju stare i rijetke građe.

Sukladno financijskim sredstvima, malo knjižnica posjeduje svoju opremu za digitalizaciju građe, kao što još uvijek postoje i knjižnice koje nemaju otvoreni pristup digitalizirane stare i rijetke građe na svojim mrežnim stranicama te također knjižnice koje ne posjeduju mrežnu stranicu ili bazu podataka na kojoj se nalazi digitalizirana kulturna baština knjižnica. Također, knjižnice nemaju dovoljan broj djelatnika, te zaposlenici uz redovite poslove ne uspijevaju obavljati i dodatne, kao što je digitalizacija građe. Unatoč tomu što su ispitanici iskazali da su upoznati s projektom *eKultura*, odnosno svrhom i ciljevima toga projekta, ovo je istraživanje ukazalo na to da taj projekt za sada nije utjecao na povećanje broja projekata digitalizacije stare i rijetke građe u narodnim knjižnicama.

Valja zaključiti i to da bi na stanje u digitalizaciji stare i rijetke građe u narodnim knjižnicama sigurno utjecalo povećanje financijskih naknada knjižnicama i povećanje broja zaposlenika. Tada će knjižničari, osim tekućih poslova vezanih uz upravljanje zbirkama i ustanovama, veći dio svoga vremena moći posvetiti digitalizaciji građe i izobrazbi u području digitalizacije, ali i nabaviti potrebnu opremu i objavljivati digitaliziranu građu u digitalnim knjižnicama u otvorenom pristupu.

Digitalizacija stare i rijetke građe izuzetno je važan segment poslovanja narodnih knjižnica. Osim što pridonosi vidljivosti knjižnice i građe javnosti, digitalizacija te vrste građe pridonosi očuvanju i boljem poznavanju kulturne baštine. Za očekivati je stoga da će knjižnice kroz nacionalni projekt *eKultura* dobiti značajniju podršku u cijelom procesu digitalizacije, od njezina planiranja do provedbe i objave sadržaja na mrežnim stranicama u otvorenim digitalnim zbirkama, te da će se broj digitaliziranih primjeraka stare i rijetke građe u budućnosti povećavati.

Literatura

1. Adamo, Michael, Noah Huffman i Richard Murray. 2009. „Building a digital collection one step at a time“. Duke University Libraries Magazine. URL: <https://blogs.library.duke.edu/magazine/2009/11/02/building-a-digital-collection/> (Pristupljeno: 15. lipnja 2023.)
2. Aparac-Gazivoda, Tatjana. 1993. „Organizacija knjižničnog poslovanja u spomeničkim knjižnicama.“ Vijesti, glasilo Društva bibliotekara Istre. 10, br. 12. (Str. 5.)
3. Aparac-Jelušić, Tatjana. 2023. „Dva desetljeća djelovanje na stvaranju pretpostavki za razvoj Hrvatske digitalne knjižnice – (ne)vidljiva Nives Tomašević“. Kreativni pristupi u nakladništvu i baštini. Sveučilište u Zadru, Zadar.
4. Bilić, Jelena. 2019. „Projekt E-kultura – digitalizacije kulturne baštine.“ Muzeologija, br. 56., 27-28. URL: <https://hrcak.srce.hr/238442> (Pristupljeno: 18. travnja 2023.)
5. Conway, Paul i Yale University Library. 2000. „Handbook for digital projects: a management tool for preservations and access - overview: rationale for digitization and preservation“. Deep Blue at the University of Michigan. URL: [Overview: Rationale for DigitizationandPreservation - CORE](#) (Pristupljeno: 15. lipnja 2023.)
6. Council on Library and Information Resources. 1998. „Selecting research collections for digitization - full report“. URL: <https://www.clir.org/pubs/reports/hazen/pub74/#summary> (Pristupljeno: 18. travnja 2023.)
7. eContentplus. URL: <https://www.econtentplus.com/what-we-do/> (Pristupljeno: 1. kolovoza 2023.)
8. eKultura. O Portalu. URL: <https://ekultura.hr/about-portal/> (Pristupljeno: 16. kolovoza 2023.)
9. Europeana. URL: <https://www.europeana.eu/en> (Pristupljeno: 2. kolovoza 2023.)
10. Hasenay, Damir i Maja Kratlić. 2008. „Terminološki metodološki aspekti u proučavanju zaštite stare i rijetke građe.“ Libellarium 1, br.2: 203-220. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/58382> (Pristupljeno: 22. ožujka 2023.)

11. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. n.d. „Desiderata“. URL: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=14730> (Pristupljeno: 9. ožujka 2023.)
12. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. n.d. „Digitalizacija“. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=68025> (Pristupljeno: 11. travnja 2023.)
13. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. n.d. „Incipit“. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27274> (Pristupljeno: 17. siječnja 2023.)
14. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. n.d. „Inkunabula“. URL: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27484> (Pristupljeno: 17. siječnja 2023.)
15. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. n.d. „Interoperabilnost“. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27658> (Pristupljeno: 15. lipnja 2023.)
16. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. n.d. „Kolofon“. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32454> (Pristupljeno: 17. siječnja 2023.)
17. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. n.d. „Renesansa“. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52451> (Pristupljeno: 17. siječnja 2023.)
18. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. n.d. „UNIMARC“. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=63215> (Pristupljeno: 25. siječnja 2023.)
19. Hrvatska. 2030. Nacionalna razvojna strategija. URL: <https://hrvatska2030.hr/> (Pristupljeno: 5. kolovoza 2023.)
20. Hrvatska kulturna baština. URL: <http://www.kultura.hr/O-nama> (Pristupljeno: 10. kolovoza 2023.)
21. Hodak, Vesna. 2005. Upute za uporabu formata UNIMARC za kataložni opis omeđenih publikacija i nizova publikacija. Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb. URL:

- <https://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/02/omedjene.pdf> (Pristupljeno: 10. kolovoza 2023.)
22. IFLA. 2001. „ISBD(A): International Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications (Antiquarian).“ URL: <https://archive.ifla.org/VII/s13/pubs/isbda.htm#1> (Pristupljeno: 20. siječnja 2023.)
23. IFLA – Rare book and special collections section, 2014. „Guidelines for planning the digitalization of rare book and manuscript collection.“ Nizozemska. URL: <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/454/1/guidelines-for-planning-digitization.pdf> (Pristupljeno: 1. travnja 2023.)
24. IFLA. Guidelines for digitization projects for collections and holdings in the public domain, particularly those held by libraries and archives. 2002. URL: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/preservation-and-conservation/publications/digitization-projects-guidelines.pdf> (Pristupljeno: 19. srpnja 2023.)
25. IFLA- Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova. 2003. IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo. (str. 34)
26. Jakšić, Marijana. 2002. „Senjska inkunabule i Senjska tiskara“. URL: <http://www.croatianhistory.net/etf/senj3.html> (Pristupljeno: 17. siječnja 2023.)
27. Janeš, Lovro. 2003., „Digitalizacija građe u knjižnicama s osvrtom na digitalizaciju hemeroteke u Gradskoj knjižnici „Franjo Marković“ Križevci.“ Cris: Časopis Povijesnog društva Križevci, 5, br. 1. URL: [Digitalizacija građe u knjižnicama s osvrtom na digitalizaciju hemeroteke u Gradskoj knjižnici “Franjo Marković” Križevci \(srce.hr\)](https://www.srce.hr/digitalizacija-grade-u-knjiznicama-s-osvrtom-na-digitalizaciju-hemeroteke-u-gradskoj-knjiznici-franjo-markovic-krizevci) (Pristupljeno: 5. lipnja 2023.)
28. Katić, Tinka. 2003. „Digitalizacija stare građe“. Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 46, br. 3-4. URL: [https://www.hkdrustvo.hr/datoteke/96/vbh/God.46\(2003\),br.3-4](https://www.hkdrustvo.hr/datoteke/96/vbh/God.46(2003),br.3-4) (Pristupljeno: 18. travnja 2023.)
29. Katić, Tinka. 2007. Stara Knjiga: bibliografska organizacija informacija. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo (str. 40.)
30. Klobučar, Tihomira, Damir Hasenay i Maja Krtalić. 2014. „Zaštita knjižnične građe u školskim knjižnicama.“ Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 57, br. 4: 239-257. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/209991> (Pristupljeno: 22. ožujka 2023.)

31. Leščić, Jelica, Zvonimir Begić i Andrea Delišimunović. 2012. „Projekti digitalizacije u hrvatskim narodnim knjižnicama status 2011. – izvještaj.“ Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 55, br. 2. URL: [1424 \(hkdrustvo.hr\)](https://hkdruk.hr/1424) (Pristupljeno: 11. travnja 2023.)
32. Longin, Ana. 2015. „Sistematika plijesni-potencijalnih štetočina na papiru.“ Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 58, br 3/4. URL: <https://hrcak.srce.hr/156685> (Pristupljeno: 22. ožujka 2023.)
33. Lund Actions Plan. 2001. URL: https://www.iccu.sbn.it/export/sites/iccu/documenti/lund_action_plan-en.pdf (Pristupljeno: 19. srpnja 2023.)
34. McKay, Sally. 2003. „Digitization in an Archival Environment“. Electronic Journal of Academic and Special Librarianship. 4, br. 1. URL: https://southernlibrarianship.icaap.org/content/v04n01/Mckay_s01.htm (Pristupljeno: 15. lipnja 2023.)
35. Ministarstvo kulture. 1999. „Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj.“ Narodne novine. Članak 5. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_06_58_1071.html (Pristupljeno: 22. ožujka 2023.)
36. Ministarstvo kulture. 2005. „Pravilnik o zaštiti knjižnične građe.“ Narodne novine. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html (Pristupljeno: 22. ožujka 2023.)
37. Ministarstvo kulture i medija. 2020. „Projekt e-Kultura – Digitalizacija kulturne baštine – Smjernice za digitalizaciju kulturne baštine“. URL: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/izdvojena-lijavo/kulturne-djelatnosti-186/digitalizacija-kulturne-bastine-9828/projekt-e-kultura-digitalizacija-kulturne-bastine/15548> (Pristupljeno: 18. travnja 2023.)
38. Ministarstvo kulture. 2021. „Standard za digitalne knjižnice.“ Narodne novine. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1836.html (Pristupljeno: 17. travnja 2023.)
39. Ministarstvo kulture. 2023. „Pravilnik o zaštiti, reviziji i otpisu knjižnične građe.“ Narodne novine. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_03_27_452.html (Pristupljeno: 23. ožujka 2023.)

40. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. 2020. „NSK partner na projektu „e-Kultura – Digitalizacija kulturne baštine““. URL: <https://www.nsk.hr/nsk-partner-na-projektu-e-kultura-digitalizacija-kulturne-bastine/> (Pristupljeno: 17. travnja 2023.)
41. Nacionalni projekt „Hrvatska kulturna baština“ – Digitalizacija arhivske, knjižnične i muzejske građe, 2007. „Smjernice za odabir građe za digitalizaciju – radna verzija“. URL: https://bib.irb.hr/datoteka/590089.smjernice_odabir.pdf (Pristupljeno: 11. travnja 2023.)
42. „Načela prihvaćena na Međunarodnoj konferenciji o načelima katalogizacije.“, 1961, Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 7, 3/4, 171-176.
43. National Information Standards Organization. 2007. „A framework of guidance for building good digital collections“. Institute of museum and library services. URL: [A Framework of Guidance for Building Good Digital Collections - 3rd edition \(imls.gov\)](#) (Pristupljeno: 15. lipnja 2023.)
44. Pyrounakis, George, Mara Nikolaidou i Michael Hatzpoulos. 2014. „Building digital collections using open source digital repository software: a comparative study.“ International journal of digital library systems, 4, br. 1. URL: [\(PDF\) Building Digital Collections Using Open Source Digital Repository Software: A Comparative Study \(researchgate.net\)](#) (Pristupljeno: 15. lipnja 2023.)
45. Renhart, Erich i Marijana Tomić. 2017. „Digitalizacije, bibliografska obrada, istraživanje i komuniciranje zadarske pisane baštine“. *Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture* 20, 222-267.
46. Stančić, Hrvoje. 2009. Digitalizacija. Zagreb: Zavod za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta
47. Tadić, Katica. 1994. Izgradnja knjižničnog fonda. Rad u knjižnici: priručnik za knjižničare. Opatija: Naklada Benja, (Str. 30). URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/katm.htm> (Pristupljeno: 20. ožujka 2023.)
48. The digital Europe Programme. 2023. European Commission. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/digital-programme> (Pristupljeno: 5. kolovoza 2023.)
49. The Lund Principles. 2001. URL: https://www.iccu.sbn.it/export/sites/iccu/documenti/lund_principles-en.pdf (Pristupljeno: 19. srpnja 2023.)

50. Tomić, Marijana. 2011. „Stara i rijetka građa u digitalno doba : je li povjesničarima knjige dovoljan bibliografski opis?“ Čitalište, **18**, 21-24. URL: <https://www.bib.irb.hr/514768> (Pristupljeno: 24. siječnja 2023.)
51. Tomić, Marijana, Laura Grzunov. 2021. „Uloga opisa vodenih znakova pri obradi stare i rijetke građe.“ Vjesnik bibliotekara Hrvatske. URL: <https://doi.org/10.30754/vbh.64.2.826> (Pristupljeno: 24. siječnja 2023.)
52. Tomić, Marijana, Laura Grzunov, Žana Eškinja. 2020. „Mogućnosti i pretpostavke filigranoloških istraživanja u kontekstu istraživanja zadarske glagoljske baštine“ Vjesnik bibliotekara Hrvatske. URL: <https://doi.org/10.30754/vbh.63.1-2.820> (Pristupljeno: 4. travnja 2023.)
53. Tošić-Grlač, Sonja. 2010. „Uloga zavičajne zbirke u promociji lokalne zajednice.“ Hrvatski znanstveno stručni skup o menadžmentu u turizmu i sportu 1, br.1, 307-314. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/83704> (Pristupljeno: 4. travnja 2023.)
54. UNESCO. Guidelines for the selection of digital heritage for long-term preservation, 2016. Dostupno na: https://unescoopersist.files.wordpress.com/2017/02/persist-content-guidelines_en.pdf (Pristupljeno: 17. travnja 2023.)
55. Verona, Eva. 1971. „O kataložnom i bibliografskom opisu i njihovu ujednačavanju.“ Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 17, 1/2.
56. Verona, Eva. 1986. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. 1. dio : Odrednice i redalice. 2. izmijenjeno izd. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo. (str 9.)

Prilozi 1 Anketa

1. Koje je Vaše radno mjesto u knjižnici?

1. „Knjižničar“ (ispitanik 1)
2. „Ravnateljica“ (ispitanik 2)
3. „Knjižničarski tehničar“ (ispitanik 3)
4. „Ravnateljica knjižnice“(ispitanik 4)
5. „Knjižničar“ (ispitanik 5)
6. „Voditelj Znanstvenog i studijskog odjela“ (ispitanik 6)
7. „Ravnateljica“ (ispitanik 7)
8. „Vršitelj dužnosti ravnatelja“ (ispitanik 8)
9. „Ravnateljica“ (ispitanik 9)
10. „Knjižničar“ (ispitanik 10)
11. „Ravnateljica“ (ispitanik 11)
12. „Ravnateljica“ (ispitanik 12)
13. „Knjižničarka“ (ispitanik 13)
14. „Ravnateljica“ (ispitanik 14)
15. „Voditelj knjižnice“ (ispitanik 15)
16. „Ravnateljica“ (ispitanik 16)
17. „Ravnatelj“ (ispitanik 17)
18. „Ravnateljica“ (ispitanik 18)
19. „Ravnateljica“ (ispitanik 19)
20. „Ravnateljica“ (ispitanik 20)
21. „dipl. knjižničar“ (ispitanik 21)
22. „Ravnateljica“ (ispitanik 22)
23. „Ravnateljica“ (ispitanik 23)
24. „Dipl. knjižničar“ (ispitanik 24)
25. „Ravnatelj“ (ispitanik 25)
26. „Knjižničar“ (ispitanik 26)
27. „Katalogizacija i klasifikacija“ (ispitanik 27)
28. „Ravnatelj“ (ispitanik 28)
29. „Ravnateljica knjižnice“ (ispitanik 29)

30. „Knjižničar“ (ispitanik 30)
31. „Knjižničar“ (ispitanik 31)
32. „Ravnatelj“ (ispitanik 32)
33. „Diplomirani knjižničar“ (ispitanik 33)
34. „Ravnateljica“ (ispitanik 34)
35. „Voditelj Zavičajne zbirke“ (ispitanik 35)
36. „Ravnateljica“ (ispitanik 36)
37. „Ravnateljica“ (ispitanik 37)
38. „Ravnateljica“ (ispitanik 38)
39. „Ravnateljica“ (ispitanik 39)
40. „Ravnateljica“ (ispitanik 40)
41. „Ravnatelj, knjižničar“ (ispitanik 41)
42. „Ravnateljica“ (ispitanik 42)
43. „Ravnateljica“ (ispitanik 43)
44. „Ravnateljica“ (ispitanik 44)
45. „Knjižničar“ (ispitanik 45)
46. „Ravnateljica“ (ispitanik 46)
47. „Ravnatelj“ (ispitanik 47)
48. „Ravnateljica“ (ispitanik 48)
49. „Ravnatelj“ (ispitanik 49)
50. „Knjižničar“ (ispitanik 50)
51. „Knjižničar/ knjižničarski tehničar“ (ispitanik 51)
52. „Knjižničar“ (ispitanik 52)
53. „Ravnatelj“ (ispitanik 53)
54. „Ravnateljica knjižnice“ (ispitanik 54)

2. Provodi li Vaša ustanova u kojoj radite digitalizaciju građe?

1. Dubrovačke knjižnice sastoje se od dvije ustrojbene jedinice. Znanstvena knjižnica provodi, a Narodna knjižnica ne. Na sva pitanja koja slijede u Dubrovačkim knjižnicama ne mogu se primijeniti za Narodnu knjižnicu.

3. Provodi li Vaša ustanova u kojoj radite digitalizaciju stare i rijetke građe?

4. Ukoliko je Vaš odgovor na 3. pitanje „ne“, molim Vas odgovorite zašto se u Vašoj ustanovi ne digitalizira stara i rijetka građa?

1. „Nemamo djelatnika koji bi se bavio digitalizacijom, a mi opremu za digitalizaciju.“ (Ispitanik 1)
2. „U knjižnici ne digitaliziramo još uvijek, jer imamo nedostatak, prije svega, djelatnika.“ (Ispitanik 4)
3. „Razlog tomu je nedostatak djelatnika i financijskih sredstava.“ (Ispitanik 5)
4. „Mali broj stare i rijetke građe, financije.“ (Ispitanik 7)
5. „U knjiž. fondu nema stare i rijetke građe.“ (Ispitanik 8)
6. „Nemamo kapacitet ni djelatnike, a ni financijska sredstva.“ (Ispitanik 9)
7. „Nedovoljno financijskih sredstava, nedostatak osoblja.“ (Ispitanik 11)
8. „Nema dovoljno ljudi, a nemamo ni tehnologiju.“ (Ispitanik 12)
9. „Jer ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (Ispitanik 14)
10. „Zato što nemamo program jer ga nismo u mogućnosti nabaviti.“ (Ispitanik 15)
11. „Knjižnica ima jednu djelatnicu ujedno i ravnateljicu, jednostavno nedostatak vremena i prostora.“ (Ispitanik 16)
12. „Nemamo uvjeta, mi smo Prva hrvatska kontejnerska knjižnica.“ (Ispitanik 17)
13. „Smatram da za digitalizaciju stare građe treba zaposliti stručnu osobu i posjedovati dobru opremu za što naša knjižnica, nažalost, nema sredstava.“ (Ispitanik 18)
14. „Ne posjedujemo takvu građu.“ (Ispitanik 19)
15. „Ne stignemo pripremiti i provesti projekt.“ (Ispitanik 20)
16. „Mi ne posjedujemo takvu građu.“ (Ispitanik 21)
17. „Nemamo potrebnu opremu.“ (Ispitanik 22)
18. „Jer ju po definiciji ni nemamo.“ (Ispitanik 25)
19. „Ustanova ne posjeduje staru i rijetku građu.“ (Ispitanik 26)
20. „Takve građe nemamo puno, a i problem su financije i autorska prava.“ (Ispitanik 27)
21. „U projekt digitalizacije za sad još nismo ušli iz financijskih razloga i manjka (stručnog) osoblja. Većina manjih knjižnica bori se s takvim, sličnim problemima i bori se prvenstveno za financijska sredstva za knjige (sredstva osnivača, ministarstva, županije) kojih najčešće nema dovoljno. Naša stvarnost je takva da nam u radu

- najčešće nedostaju sredstva za osnovno pružanje usluga, a o projektima digitalizacije moći ćemo razmišljati kad se ti problemi riješe.“ (Ispitanik 31)
22. „Nemamo takvu građu u narodnoj knjižnici, a ni dovoljan broj stručnih djelatnika. Naši korisnici koriste katalog digitalizirane građe Znanstvene knjižnice.“ (Ispitanik 32)
 23. „Nemamo sredstva za digitalizaciju stare građe, uređaji nisu adekvatni, moglo bi doći do uništenja iste.“ (Ispitanik 33)
 24. „Zato što nemam potrebne uređaje za digitalizaciju i djelatnika.“ (Ispitanik 34)
 25. „Nedovoljan broj osoblja.“ (Ispitanik 35)
 26. „Zbog nedostatka opreme i kadra.“ (Ispitanik 37)
 27. „Knjižnica ne posjeduje staru i rijetku građu.“ (Ispitanik 38)
 28. „Nema dovoljno kadra“ (Ispitanik 39)
 29. „Po stupanju na radno mjesto ravnateljica Gradska knjižnica je bila u jako lošem stanju (i prostorno i stručno). Kako bi knjižnica barem djelomično udovoljavala Standardima za narodne knjižnice trebalo je ući u projekt adaptacije i renoviranja prostora, a potom i stručnoj obradi knjižnične građe. Tek sad kad je sve dovedeno u normalu može se razmišljati o digitalizaciji stare i rijetke građe.“ (Ispitanik 40)
 30. „Nemamo prostor, ni osoblje.“ (Ispitanik 41)
 31. „Nedostatak radnog kadra, nedostatak opreme, a i postojeći radni kadar nije dovoljno educiran u vezi digitalizacije stare i rijetke građe.“ (Ispitanik 42)
 32. „Nema dovoljno zaposlenih.“ (Ispitanik 43)
 33. „Knjižnica ne posjeduje staru i rijetku građu.“ (Ispitanik 44)
 34. „Nemamo vrijednu staru i rijetku građu koju bi bilo potrebno digitalizirati.“ (Ispitanik 45)
 35. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (Ispitanik 46)
 36. „Knjižnica nema stare i rijetke građe.“ (Ispitanik 47)
 37. „Ne posjedujemo takvu građu.“ (Ispitanik 49)
 38. „Digitalizacija je započela ali još uvijek ne jer nam nedostaje opreme.“ (Ispitanik 51)

5. Ukoliko se u Vašoj ustanovi digitalizira stara i rijetka građa, koji je razlog digitalizacije upravo te vrste građe?

1. „Zaštita građe i pristupačnost građi.“ (ispitanik 2)
2. „Čuvanje baštine.“ (ispitanik 3)
3. „Ne.“ (ispitanik 4)
4. „Zaštita originalnog primjerka i veća dostupnost za korištenje.“ (ispitanik 6)
5. „Povećanje dostupnosti, očuvanje originalnih primjeraka i pružanje novog oblika usluga korisnicima.“ (ispitanik 10)
6. „Zaštita i dostupnost.“ (ispitanik 13)
7. „Prije svega, zaštita i dostupnost građe korisnicima.“ (ispitanik 21)
8. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 22)
9. „Sačuvati građu i na drugom mediju.“ (ispitanik 23)
10. „Radi očuvanja i veće dostupnosti.“ (ispitanik 24)
11. „Njezina rijetkost te važnost u zavičajnim razmjerima.“ (ispitanik 26)
12. „Nije primjenjivo.“ (ispitanik 27)
13. „Zaštita i dostupnost.“ (ispitanik 28)
14. „Očuvanje građe i bolja dostupnost za korisnike.“ (ispitanik 29)
15. „Zaštita građe, stalna dostupnost.“ (ispitanik 30)
16. „Ne digitaliziramo građu Narodne knjižnice.“ (ispitanik 32)
17. „Ne radimo digitalizaciju stare i rijetke građe.“ (ispitanik 33)
18. „Ne digitalizira se.“ (ispitanik 34)
19. „Očuvati i olakšati pristup takvoj građi.“ (ispitanik 36)
20. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 37)
21. „Ne digitalizira se.“ (ispitanik 38)
22. „Nema dovoljno kadra.“ (ispitanik 39)
23. „Još uvijek se ne digitalizira.“ (ispitanik 40)
24. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 42)
25. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 43)
26. „Ne postoji.“ (ispitanik 44)
27. „Zaštita, dostupnost, nova usluga.“ (ispitanik 45)
28. „U našoj ustanovi ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 46)
29. „Nemamo digitaliziranu staru i rijetku građu.“ (ispitanik 47)
30. „Zbog izgradnje zavičajne zbirke.“ (ispitanik 48)

31. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 49)

32. „Radi zaštite i dostupnosti.“ (ispitanik 50)

33. „Sačuvati staru i rijetku građu od propadanja, digitalizacijom dolazimo do bolje dostupnosti korisnicima i ostalima i veće vidljivost.“ (ispitanik 51)

6. Je li u Vašoj knjižnici zaposlena osoba koja je posebno educirana u području digitalizacije stare i rijetke građe?

1. Diplomirani knjižničari su u školi studijskog obrazovanja polagali predmet Digitalizacija te su prošle seminar o digitalizaciji. (ispitanik 2)

7. Tko digitalizira staru i rijetku građu u Vašoj knjižnici? (ukoliko je odgovor na prethodno pitanje „Da“)

1.

2. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 4)

3. „Nije potrebna niti jedna osoba pošto nemamo takvu građu.“ (ispitanik 8)

4. „Nitko.“ (ispitanik 23)

5. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 28)

6. „Ne može se odgovoriti.“ (ispitanik 34)

7. „Ne radimo digitalizaciju stare i rijetke građe.“ (ispitanik 35)

8. „Još uvijek nitko.“ (ispitanik 42)

9. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 44)

10. „Ne postoji osoba.“ (ispitanik 46)

11. „Nitko.“ (ispitanik 48)

12. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 49)

13. „Djelatnik, Vanjski suradnik.“ (ispitanik 53)

14. „Digitalizacija počinje u 2024. i vodit će ju voditeljica Studijskog odjela.“ (ispitanik 54)

8. Koliko osoba je potrebno za sam proces digitalizacije stare i rijetke građe?

1. „U knjižnici sudjeluju dvije, a nemamo podatak vanjske ustanove.“ (ispitanik 2)

2. „Dovoljna je jedna osoba.“ (ispitanik 3)

3. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 4)

4. „Nisam upoznata sa samim postupkom digitalizacije.“ (ispitanik 6)
5. „Niti jedna osoba.“ (ispitanik 8)
6. „Ne znam.“ (ispitanik 9)
7. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 14)
8. „Ne znam.“ (ispitanik 18)
9. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)
10. „Ne znam.“ (ispitanik 20)
11. „Ne znam.“ (ispitanik 23)
12. „Nisam upoznata s time jer nam je građu digitalizirala druga ustanova.“ (ispitanik 24)
13. „Nije primjenjivo.“ (ispitanik 28)
14. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 29)
15. „Ne može se odgovoriti.“ (ispitanik 34)
16. „Ne radimo digitalizaciju stare i rijetke građe.“ (ispitanik 35)
17. „Obzirom sam postupak digitalizacije radi vanjska ustanova dovoljna je jedna osoba koja priprema građu za digitalizaciju u knjižnici. Odluku što će se digitalizirati donosi Stručno vijeće na prijedlog voditelja.“ (ispitanik 38)
18. „Niti jedna pošto nemamo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 40)
19. „Nisam se informirala.“ (ispitanik 43)
20. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 44)
21. „Ne postoji osoba.“ (ispitanik 46)
22. „Zavisi koliko ima te građe.“ (ispitanik 50)

9. Je li sva stara i rijetka građa koju posjeduje Vaša knjižnica digitalizirana?

1. „Ne digitaliziramo ikakvu građu.“ (ispitanik 7)
2. „Knjižnica nema takvu građu.“ (ispitanik 8)
3. „Djelomično.“ (ispitanik 10)
4. „Ne posjedujemo.“ (ispitanik 14)
5. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)
6. „Nije primjenjivo.“ (ispitanik 28)
7. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 29)
8. „Ne može se odgovoriti.“ (ispitanik 34)

9. „Knjižnica ne posjeduje staru i rijetku građu.“ (ispitanik 40)
10. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 44)
11. „Nemamo takvu građu.“ (ispitanik 46)
12. „Nemamo građu za digitaliziranje.“ (ispitanik 48)
13. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 49)
14. „Nemamo takvu građu.“ (ispitanik 52)
15. „Manji dio smo krenuli digitalizirati ali to se ne može staviti pod digitaliziranu građu još uvijek.“ (ispitanik 53)

10. Vodite li se određenim kriterijima ili smjernicama kod odabira građe za digitalizaciju?

1. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 1)
2. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 4)
3. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 9)
4. „Ne provodimo digitalizaciju jer nemamo program.“ (ispitanik 15)
5. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 16)
6. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)
7. „Nismo odabirali.“ (ispitanik 20)
8. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 24)
9. „Nije primjenjivo.“ (ispitanik 29)
10. „Ne može se odgovoriti.“ (ispitanik 35)
11. „Ne radimo digitalizaciju stare i rijetke građe.“ (ispitanik 36)
12. „Još uvijek se ne digitalizira.“ (ispitanik 43)
13. „Nismo to još razmatrali.“ (ispitanik 44)
14. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 45)
15. „Nemamo tu uslugu u ponudi.“ (ispitanik 46)
16. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 47)
17. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 53)

11. Molim Vas, navedite o kojim je kriterijima za odabir građe za digitalizaciju riječ.

1. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 1)

2. „Vrsta i stanje izvornika koji se digitaliziraju, mogućnost javne objave digitalizirane građe, raspoloživost financijskih, kadrovskih i tehničkih resursa za realizaciju projekta digitalizacije.“ (ispitanik 2)
3. „Zavičajno-povijesno vrijedna građa.“ (ispitanik 3)
4. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 4)
5. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 5)
6. „Stanje primjerka, građa koja se često koristi.“ (ispitanik 6)
7. „Ne vodimo se određenim kriterijima.“ (ispitanik 8)
8. „Nema kriterija.“ (ispitanik 9)
9. „Građa se digitalizira određenim redoslijedom prema Planu za digitalizaciju građe Zavičajne zbirke (2021-2025), a prilikom postupka digitalizacije vodimo se Smjernicama za digitalizaciju kulturne baštine.“ (ispitanik 10)
10. „Ne digitaliziramo no u slučaju digitalizacije odabrali bi starija djela važna za naše područje.“ (ispitanik 11)
11. „Zavičajna vrijednost i rijetkost.“ (ispitanik 13)
12. „Nemamo digitalizaciju.“ (ispitanik 15)
13. „Nemamo kriterije.“ (ispitanik 16)
14. „Starost građe, odnosno fizičko stanje građe.“ (ispitanik 17)
15. „Ne vodimo se određenim kriterijima ili smjernicama kod odabira građe za digitalizaciju.“ (ispitanik 18)
16. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)
17. „Nismo odabirali.“ (ispitanik 20)
18. „Ovisi o rijetkosti, stanju i potrebi korisnika za građom.“ (ispitanik 21)
19. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 23)
20. „Vrijednost građe, starost...“ (ispitanik 24)
21. „Nemamo egzaktne kriterije.“ (ispitanik 25)
22. „Digitalno predstavljanje različitih vrsta građe (monografije, periodika, kartogr. građa, sitni tisak).“ (ispitanik 26)
23. „Nije primjenjivo.“ (ispitanik 27)
24. „Zavičajnost, rijetkost, starost.“ (ispitanik 28)
25. „Relevantnost u cjelokupnom fondu i korištenost tj. zahtjevi korisnika.“ (ispitanik 29)

26. „Postoji nekoliko kriterija. Građa mora biti u dobrom stanju za digitalizaciju i po važnosti koju ima u zbirci.“ (ispitanik 30)
27. „Godine izdanja, rijetkost...“ (ispitanik 31)
28. „Ne može se odgovoriti.“ (ispitanik 33)
29. „Ne radimo digitalizaciju stare i rijetke građe.“ (ispitanik 34)
30. „Nemamo kriterije.“ (ispitanik 35)
31. „Građa koja je povezana s povijesnom čitaonicom, pretečom današnje knjižnice, značajna građa kojoj je autor ili samo djelo od nacionalne vrijednosti, građa koja ubrzano propada i radi očuvanja ...“ (ispitanik 37)
32. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 38)
33. „Digitaliziramo svaku nabavljenu knjigu u Knjižnici.“ (ispitanik 39)
34. „Godina izdanja, rijetkost publikacije.“ (ispitanik 40)
35. „Još uvijek se ne digitalizira.“ (ispitanik 41)
36. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 43)
37. „Nemamo tu uslugu u ponudi.“ (ispitanik 44)
38. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 45)
39. „Smjernice za digitalizaciju kulturne baštine.“ (ispitanik 46)
40. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 47)
41. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 48)
42. „Nemamo kriterije jer nemamo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 49)
43. „Važnost građe za lokalnu zajednicu, građa koja bi mogla biti zanimljiva i korisna širokom krugu javnosti.“ (ispitanik 50)
44. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 51)
45. „Skeniramo, zasad, šibensku periodiku.“ (ispitanik 52)
46. „Organizacijom mapi unutar zbirki krenuli smo s starim i rijetkim fotografijama.“ (ispitanik 53)

12. U odabiru građe za digitalizaciju, koja vrsta građe ima prioritet?

1. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 1)
2. „Rukopisna ostavština.“ (ispitanik 2)
3. „Građa vezana uz Ludbreg i okolicu.“ (ispitanik 3)

4. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 4)
5. „Ne digitaliziramo. Ukoliko bi digitalizirati, krenuli bi od Zavičajne zbirke.“ (ispitanik 5)
6. „Stara i rijetka, zavičajna.“ (ispitanik 6)
7. „Nema prioriteta.“ (ispitanik 8)
8. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 9)
9. „Prioritet ima građa iz Zavičajne zbirke koja ima status kulturnog dobra, koja ima važno lokalno značenje i sl..., a korištenjem se oštećuje (npr. posebno su osjetljive novine...)“ (ispitanik 10)
10. „Lokalni umjetnici i važna djela.“ (ispitanik 11)
11. „Ona veće zavičajne vrijednosti.“ (ispitanik 13)
12. „Pretpostavljam, građa od lokalnog značaja.“ (ispitanik 16)
13. „Knjižna građa.“ (ispitanik 17)
14. „Građa koja pripada Zavičajnoj zbirci.“ (ispitanik 18)
15. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)
16. „Nismo odabirali.“ (ispitanik 20)
17. „Zavičajna i rijetka, npr. stare novine i časopisi.“ (ispitanik 21)
18. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 23)
19. „Stara rijetka građa.“ (ispitanik 24)
20. „Nemamo egzaktne kriterije.“ (ispitanik 25)
21. „Unikatna, ona koju posjeduje samo naša knjižnica.“ (ispitanik 27)
22. „Nije primjenjivo.“ (ispitanik 28)
23. „Zavičajna zbirka.“ (ispitanik 29)
24. „Periodika.“ (ispitanik 30)
25. „Po važnosti koju ima u zbirci i koju predstavlja za hrv. kulturu.“ (ispitanik 31)
26. „Zavičajnog karaktera.“ (ispitanik 32)
27. „Ne može se odgovoriti.“ (ispitanik 34)
28. „Ne radimo digitalizaciju stare i rijetke građe.“ (ispitanik 35)
29. „Ona koja je od važnosti za lokalnu zajednicu.“ (ispitanik 36)
30. „Ona koju smo detektirali kao nacionalna vrijednost.“ (ispitanik 38)
31. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 39)
32. „Knjižna građa.“ (ispitanik 40)

33. „Zavičajna građa“. (ispitanik 41)
34. „Još uvijek se ne digitalizira, ali kad se krene u projekt digitalizacije prednost će imati knjige iz 15. stoljeća, inkunabula i vrijedna građa koja pripada zavičajnoj zbirci.“ (ispitanik 42)
35. „Kada steknemo uvjete za digitalizaciju najvjerojatnije će to biti stara i rijetka građa.“ (ispitanik 43)
36. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 44)
37. „Nemamo tu uslugu u ponudi.“ (ispitanik 45)
38. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 46)
39. „Tiskana zavičajna građa, serijske publikacije.“ (ispitanik 47)
40. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 48)
41. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 49)
42. „Ne znam.“ (ispitanik 50)
43. „Rijetke knjige.“ (ispitanik 51)
44. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 52)
45. „Starija godišta.“ (ispitanik 53)
46. „Stare fotografije, članci iz starih novina, kartografska građa.“ (ispitanik 54)

13. Tko sve sudjeluje u odabiru digitalizacije stare i rijetke građe?

1. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 1)
2. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 3)
3. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 4)
4. „Korisnici, Djelatnici.“ (ispitanik 6)
5. „Korisnici, Djelatnici.“ (ispitanik 9)
6. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 10)
7. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 18)
8. „Nitko.“ (ispitanik 19)
9. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 22)
10. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 27)
11. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 28)
12. „Ne može se odgovoriti.“ (ispitanik 33)

13. „Ne radimo digitalizaciju stare i rijetke građe.“ (ispitanik 34)
14. „Svi.“ (ispitanik 35)
15. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 43)
16. „Nemamo tu uslugu u ponudi.“ (ispitanik 44)
17. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 45)
18. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 48)
19. „Kod nas nitko.“ (ispitanik 49)
20. „Nije primjenjivo.“ (ispitanik 51)

14. Posjeduje li Vaša ustanova u kojoj radite vlastitu opremu za digitalizaciju ili pak koristi unajmljenu opremu?

1. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 1)
2. „Angažirana je vanjska ustanova.“ (ispitanik 2)
3. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 4)
4. „Ne.“ (ispitanik 5)
5. „Digitalizaciju radi vanjski suradnik.“ (ispitanik 6)
6. „Nemamo opremu.“ (ispitanik 8)
7. „Ni vlastitu ni unajmljenu.“ (ispitanik 9)
8. „Ne posjedujemo opremu, vanjski suradnik obavlja proces digitalizacije.“ (ispitanik 10)
9. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 11)
10. „Ne.“ (ispitanik 15)
11. „Ni jedno ni drugo.“ (ispitanik 16)
12. „Ne posjedujemo vlastitu niti iznajmljenu.“ (ispitanik 18)
13. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)
14. „Nema opreme“ (ispitanik 20)
15. „Surađujemo sa ustanovom koja obavlja navedene poslove.“ (ispitanik 21)
16. „Ne.“ (ispitanik 23)
17. „Druga ustanova radi digitalizaciju.“ (ispitanik 24)
18. „Nemamo opremu za digitalizaciju. Riječ je o običnom skeniranju.“ (ispitanik 25)
19. „Ne posjedujemo.“ (ispitanik 26)
20. „Nije primjenjivo.“ (ispitanik 28)

21. „Unajmili smo tvrtku koja se time bavi.“ (ispitanik 29)
22. „Vanjski suradnici.“ (ispitanik 30)
23. „Vanjski suradnici.“ (ispitanik 32)
24. „Ne može se odgovoriti.“ (ispitanik 34)
25. „Ne posjeduje.“ (ispitanik 36)
26. „Digitalizaciju provodi vanjska ustanova.“ (ispitanik 38)
27. „Nema opremu.“ (ispitanik 39)
28. „Ne posjeduje.“ (ispitanik 42)
29. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 43)
30. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 44)
31. „Ne posjedujemo i ne unajmljujemo.“ (ispitanik 45)
32. „Ne posjeduje.“ (ispitanik 46)
33. „Nemamo opremu.“ (ispitanik 47)
34. „Nemamo spomenutu opremu.“ (ispitanik 48)
35. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 49)
36. „Ne posjedujemo opremu.“ (ispitanik 50)
37. „Digitalizaciju vrši vanjska ustanova.“ (ispitanik 51)
38. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 52)
39. „Vlastita oprema, Unajmljena oprema.“ (ispitanik 53)
40. „U nabavci smo.“ (ispitanik 54)

15. Uz pomoć koje opreme digitalizirate staru i rijetku građu u Vašoj knjižnici?

1. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 1)
2. „Ne digitalizirano u knjižnici već je za digitalizaciju angažirana vanjska ustanova.“ (ispitanik 2)
3. „Scanera i fotoaparata.“ (ispitanik 3)
4. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 4)
5. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 5)
6. „Vanjski suradnik digitalizira, nisam istraživala opremu.“ (ispitanik 6)
7. „Nemamo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 8)
8. „Nemamo opremu.“ (ispitanik 9)

9. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 11)
10. „Skenera.“ (ispitanik 13)
11. „Nijedne.“ (ispitanik 16)
12. „Skeneri za knjižnu građu.“ (ispitanik 17)
13. „Nije primjenjivo.“ (ispitanik 18)
14. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)
15. „Nema opreme.“ (ispitanik 20)
16. „Na žalost, na ovo pitanje neću moći odgovoriti.“ (ispitanik 21)
17. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 23)
18. „Nisam upoznata s detaljima.“ (ispitanik 24)
19. „Fotokopirni uređaj – skener.“ (ispitanik 25)
20. „Ne posjedujemo.“ (ispitanik 26)
21. „Fujitsu ScanSnap SV 600.“ (ispitanik 27)
22. „Nije primjenjivo.“ (ispitanik 28)
23. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 29)
24. „Scener.“ (ispitanik 30)
25. „Skener.“ (ispitanik 31)
26. „Vanjski suradnici vrše postupak digitalizacije.“ (ispitanik 32)
27. „Ne može se odgovoriti.“ (ispitanik 34)
28. „Skener, ali ne prilagođen staroj i rijetkoj građi.“ (ispitanik 35)
29. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 36)
30. „Ne provodimo postupak digitalizacije u knjižnici.“ (ispitanik 38)
31. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 39)
32. „Knjižnica ne posjeduje staru i rijetku građu.“ (ispitanik 40)
33. „Skener.“ (ispitanik 41)
34. „Još uvijek se ne digitalizira.“ (ispitanik 42)
35. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 44)
36. „Nemamo tu uslugu u ponudi.“ (ispitanik 45)
37. „Ne posjedujemo opremu.“ (ispitanik 46)
38. „Vanjska usluga.“ (ispitanik 47)
39. „Nemamo.“ (ispitanik 48)

40. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 49)
41. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 50)
42. „Skener.“ (ispitanik 51)
43. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 52)
44. „Skener koji radi na principu fotoaparata (to obavlja vanjski suradnik).“ (ispitanik 53)
45. „Za sada skener za fotografije.“ (ispitanik 54)

16. Opišite postupak digitalizacije stare i rijetke građe. Koja oprema je potrebna? Koliko traje sam proces digitalizacije stare i rijetke građe?

1. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 1)
2. „Angažirana je vanjska ustanova.“ (ispitanik 2)
3. „Ovisno o brzini samog uređaja.“ (ispitanik 3)
4. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 4)
5. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 5)
6. „Vanjski suradnik sve odrađuje.“ (ispitanik 6)
7. „Ne vršimo digitalizaciju.“ (ispitanik 8)
8. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 9)
9. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 11)
10. „Skener, program za skeniranje.“ (ispitanik 13)
11. „Ne znam.“ (ispitanik 16)
12. „Prvo je potrebna građa, zatim skener, računalo i pripadajući softver, NAS za pohranu.“ (ispitanik 17)
13. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 18)
14. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)
15. „Nema digitalizacije.“ (ispitanik 20)
16. „Na žalost, isti odgovor kao i na pitanje 15.“ (ispitanik 21)
17. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 22)
18. „Nisam upoznata s detaljima.“ (ispitanik 23)
19. „Riječ je o običnom skeniranju.“ (ispitanik 24)
20. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 26)
21. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 27)

22. „Dobar scener nam je neophodan, a nemamo ga, djelatnik koji bi prvenstveno radio skeniranje.“ (ispitanik 28)
23. „Nakon izbora građa provodi sam sam proces digitalizacije koji ovisi o građi. Ponekad se jedna jedinica građa skenira i nekoliko dana budući da je potrebno unositi i dodatne podatke vezane uz zapise na marginama, kriva numeracija ili ako nedostaju stranice.“ (ispitanik 29)
24. „Vanjski suradnici vrše postupak digitalizacije.“ (ispitanik 30)
25. „Ne može se odgovoriti.“ (ispitanik 32)
26. „Ne radimo digitalizaciju stare i rijetke građe.“ (ispitanik 33)
27. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 34)
28. „Ne provodimo postupak digitalizacije u knjižnici.“ (ispitanik 36)
29. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 37)
30. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 38)
31. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 39)
32. „Još uvijek se ne digitalizira.“ (ispitanik 40)
33. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 42)
34. „Nemamo tu uslugu u ponudi.“ (ispitanik 43)
35. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 44)
36. „Skener, OCR i strojno prepoznavanje, metapodaci, integracija, objava.“ (ispitanik 45)
37. „Ne znamo jer to nismo nikad radili.“ (ispitanik 46)
38. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 47)
39. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 48)
40. „Skener. Ovisno o vrsti građe, dan-dva.“ (ispitanik 49)
41. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 50)
42. „Vanjski suradnik skenira građu, djelatnik knjižnice (IT tehničar) provodi OCR postupak (postupak optičkog prepoznavanja teksta) da bi bila pretraživalo i da bi se dijelovi teksta mogli kopirati.“ (ispitanik 51)
43. „Za sada skener. Dug je period odabira i pripreme građe te samog skeniranja (oko dva mjeseca za 200 fotografija) jer djelatnik uz taj posao obavlja i druge knjižničarske poslove.“ (ispitanik 52)

17. Jeste li uočili poteškoće ili ograničenja kod digitalizacije stare i rijetke građe? Navedite u koliko postoje.

1. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 1)
2. „Da, često je gradi potrebna restauracija.“ (ispitanik 2)
3. „Veličina scenera A4 ponekad nije dostatna.“ (ispitanik 3)
4. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 4)
5. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 5)
6. „Zasada nisam uočila poteškoće.“ (ispitanik 6)
7. „Ne radimo digitalizaciju.“ (ispitanik 8)
8. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 9)
9. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 11)
10. „Nedostatak vremena.“ (ispitanik 13)
11. „Nisam jer nisam digitalizirala.“ (ispitanik 16)
12. „Format.“ (ispitanik 17)
13. „Nije primjenjivo.“ (ispitanik 18)
14. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)
15. „Nismo digitalizirali.“ (ispitanik 20)
16. „Npr. krhkost građe.“ (ispitanik 21)
17. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 23)
18. „Ne.“ (ispitanik 24)
19. „Ne.“ (ispitanik 25)
20. „Nismo uočili posebne teškoće.“ (ispitanik 27)
21. „Nije primjenjivo.“ (ispitanik 28)
22. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 29)
23. „Nedostatak financija.“ (ispitanik 30)
24. „Potrebno je oprezno rukovati građom.“ (ispitanik 31)
25. „Ne.“ (ispitanik 32)
26. „Ne može se odgovoriti.“ (ispitanik 34)
27. „Ne radimo digitalizaciju stare i rijetke građe.“ (ispitanik 35)
28. „Ne.“ (ispitanik 36)
29. „Ne provodimo postupak digitalizacije u knjižnici.“ (ispitanik 37)

30. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 38)
31. „Ne digit. tu vrstu građe pošto je ne posjedujemo.“ (ispitanik 39)
32. „Ne.“ (ispitanik 40)
33. „Još uvijek se ne digitalizira.“ (ispitanik 41)
34. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 43)
35. „Nemamo tu uslugu u ponudi.“ (ispitanik 44)
36. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 45)
37. „Autorska prava.“ (ispitanik 46)
38. „Ne. Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 47)
39. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 48)
40. „Ne.“ (ispitanik 49)
41. „Tehnički problemi (nedovoljno velika rezolucija, oprema lošije kvalitete), povećan oprez pri rukovanju građom, dodatna financijska sredstva, potrebno je uložiti dosta vremena i truda za digitalizirati sve što nam je namjera.“ (ispitanik 50)
42. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 51)
43. „Ne.“ (ispitanik 52)
44. „Za sada nije bilo poteškoća.“ (ispitanik 53)

18. Jeste li upoznati sa projektom E-kultura?

1. „Da, Knjižnica je otprije mjesec dana uključena u taj projekt.“ (ispitanik 53)

19. Je li projekt E-kulture potaknuo digitalizaciju stare i rijetke građe u Vašoj knjižnici?

1. „Imamo u planu.“ (ispitanik 4)
2. „Ne, ne digitaliziramo.“ (ispitanik 5)
3. „Moja ustanova tek se uključila u projekt, još uvijek nismo definirali građu za digitalizaciju.“ (ispitanik 6)
4. „S digitalizacijom građe krenuli smo znatno ranije, 2010. godine. E-kultura je lokacija gdje planiramo i našu građu učiniti dostupnom i obvezni smo jer nas u projektima digitalizacije financira Ministarstvo.“ (ispitanik 10)
5. „Ne znamo za taj projekt.“ (ispitanik 12)
6. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)

7. „Ne znam ništa o projektu.“ (ispitanik 20)
8. „Digitalizirali smo prema našoj procjeni nevezano uz projekt.“ (ispitanik 24)
9. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 29)
10. „Sudjelovanje naše knjižnice za sad je u procesu dogovora.“ (ispitanik 33)
11. „Ne, digitalizaciju smo započeli puno prije projekta E-kultura.“ (ispitanik 38)
12. „Još uvijek se ne digitalizira.“ (ispitanik 42)
13. „Ne, ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 44)
14. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 52)

20. Je li digitalizirana stara i rijetka građa u otvorenom pristupu na Vašim mrežnim stranicama?

1. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 1)
2. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 4)
3. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 5)
4. „Nemamo mrežne stranice.“ (ispitanik 9)
5. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 11)
6. „Nemam je.“ (ispitanik 16)
7. „Trenutno ne, ali je planirano.“ (ispitanik 17)
8. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)
9. „Nema je.“ (ispitanik 20)
10. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 23)
11. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 28)
12. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 29)
13. „Još uvijek se ne digitalizira.“ (ispitanik 42)
14. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 46)
15. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 49)
16. „Nedavno smo dobili novo sučelje mrežne stranice na kojoj informatičar još nije postavio poveznicu.“ (ispitanik 51)
17. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 52)

21. Mogu li Vašu digitaliziranu staru i rijetku građu pregledavati samo korisnici Vaše knjižnice?

1. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 1)
2. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 4)
3. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 5)
4. „Nemamo digitaliziranu građu.“ (ispitanik 9)
5. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 11)
6. „Nemam je.“ (ispitanik 16)
7. „Trenutno ne.“ (ispitanik 17)
8. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)
9. „Nema je.“ (ispitanik 20)
10. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 23)
11. „Nije primjenjivo.“ (ispitanik 28)
12. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 29)
13. „Nemamo digitaliziranu staru i rijetku građu.“ (ispitanik 40)
14. „Još uvijek se ne digitalizira.“ (ispitanik 42)
15. „Nemamo tu uslugu u ponudi.“ (ispitanik 45)
16. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 46)
17. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 48)
18. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 49)
19. „Ne može nitko jer je nemamo.“ (ispitanik 50)
20. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 51)
21. „Da, za sada samo korisnici uz zahtjev.“ (ispitanik 53)

22. Posjedujete li određenu mrežnu stranicu/portal/bazu podataka na kojoj se nalazi digitalizirana kulturna baština Vaše knjižnice?

1. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 1)
2. „Kooperativni model pri čemu svaka knjižnica zastupljena na Portalu ima svoju stranicu, uz mogućnost pretraživanja cjelokupnog sadržaja repozitorija ili isključivo sadržaja obuhvaćenog digitalnom zbirkom određene knjižnice.“ (ispitanik 2)
3. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 5)

4. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)
5. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 28)
6. „ZDUR digitalni katalog Znanstvene knjižnice.“ (ispitanik 34)
7. „Još uvijek se ne digitalizira.“ (ispitanik 42)
8. „Posjedujemo mrežnu stranicu, ali ne digitaliziramo.“ (ispitanik 49)
9. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 52)
10. „Digitalizirana građa dostupna je na našim mrežnim stranicama pod izbornikom "Digitalizirana građa".“ (ispitanik 53)
11. „Još uvijek ne posjedujemo ali je u planu.“ (ispitanik 54)

23. Ukoliko je odgovor na 22. pitanje „Posjedujemo“ molim Vas da napišete Vašu mrežnu stranicu/portal/bazu podataka.

1. „Zavičajna digitalna knjižnica Primorsko-goranske županije.“ (ispitanik 2)
2. <https://pozega.eindigo.net/>(ispitanik 6)
3. „Knjižnica i čitaonica Gračac-CROLIST“ (ispitanik 8)
4. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)
5. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 23)
6. <http://library.foi.hr/zbirke/zbirka-lepoglava/index.php>(ispitanik 24)
7. nkknin.hr(ispitanik 25)
8. <https://kutina.eindigo.net/>(ispitanik 29)
9. <https://digitalna.gkka.hr/>(ispitanik 30)
10. [Www.dkd.hr](http://www.dkd.hr)(ispitanik 34)
11. <https://library.foi.hr/lib/booksearch.php?page=god&B=1&H=bjelovar&E=E9999ZBI-BJELOVARIANA&lok=&zbi=&ogr=&V=>(ispitanik 38)
12. „Još uvijek se ne digitalizira.“ (ispitanik 42)
13. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 44)
14. <https://www.knjiznicavirovitica.hr/vidik/> (ispitanik 47)
15. „Metel.“ (ispitanik 51)
16. www.knjiznica-sibenik.hr(ispitanik 53)

24. Suradujete li sa drugim knjižnicama u projektima i aktivnostima digitalizacije kulturne baštine?

1. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 5)
2. „Imali smo nekoliko projekata digitalizacije koji su realizirani s Gradskim muzejom Bjelovar i Državnim arhivom u Bjelovaru.“ (ispitanik 10)
3. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 11)
4. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)
5. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 28)
6. „Ne može se odgovoriti.“ (ispitanik 34)
7. „Češće s lokalnim kulturnim ustanovama.“ (ispitanik 38)
8. „Još uvijek se ne digitalizira.“ (ispitanik 42)
9. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 52)
10. „Suradivat ćemo s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu (u sklopu programa e-Kultura).“ (ispitanik 53)

25. Ako je odgovor na 24. pitanje „da“, je li Vam i kako ta suradnja pomogla u projektima digitalizacije?

1. „Olakšano uključivanje u projekt digitalizacije.“ (ispitanik 2)
2. „Koristimo program CROLIST.“ (ispitanik 8)
3. „Zahvaljujući projektima digitalizacijom gdje je ostvarena suradnja s više ustanova (projekt digitalizacije razglednica, Zapisnika čitaonice koji svjedoči o povijesti naše knjižnice, digitalizacija Bjelovarskog lista i sl...) proširen je digitalizirani fond. Digitalizirana je građa koju knjižnica ne posjeduje. Građa je postala dostupna svim korisnicima interneta preko mrežne stranice knjižnice.“ (ispitanik 10)
4. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 23)
5. „Sugestije su potpomogle odluku o digitalizaciji.“ (ispitanik 24)
6. „Suradnja s NSK, posebno na planu edukacije.“ (ispitanik 27)
7. „Objedinjavanje fondova ustanova u kulturi.“ (ispitanik 30)
8. „Veća dostupnost podataka“ (ispitanik 32)
9. „Ne može se odgovoriti.“ (ispitanik 34)
10. „Da.“ (ispitanik 40)

11. „Još uvijek se ne digitalizira.“ (ispitanik 42)
12. „Dio građe je mikrofilmiran i skeniran u NSK.“ (ispitanik 47)
13. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 53)

26. Stječete li znanja u području digitalizaciju stare i rijetke građe u suradnji s kolegama iz drugih ustanova?

1. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)
2. „Ne može se odgovoriti.“ (ispitanik 34)

27. U kojoj mjeri ste zadovoljni (kao djelatnik knjižnice) sa građom koja je dosad digitalizirana? (na skali od 1 do 5 s obzirom da je 1 najmanje zadovoljan/na, a 5 najviše zadovoljan/na)

27. U kojoj mjeri ste zadovoljni (kao djelatnik knjižnice) sa građom koja je dosad digitalizirana? (na skali od 1 do 5 s obzirom da je 1 najmanje zadovoljan/na, a 5 najviše zadovoljan/na)

	1	2	3	4	5	
malo zadovoljan/na	☐	☐	☐	☐	☐	jako zadovoljan/na

28. Koriste li korisnici Vašu digitaliziranu staru i rijetku građu?

29. Dobivate li povratne informacije o digitaliziranoj staroj i rijetkoj građi od strane korisnika?

30. Ukoliko je odgovor na 29. pitanje „da“, slijedi pitanje jesu li povratne informacije pozitivne ili negativne?

1. „Pozitivne.“ (ispitanik 2)
2. „Pozitivne.“ (ispitanik 3)
3. „Pozitivne.“ (ispitanik 6)
4. „Pratimo i analiziramo statistiku korištenja knjižnične građe, a pored toga dobivamo i povratne informacije korisnika i uglavnom su zadovoljni. Više imaju nekakva pitanja o

načinu citiranja te građe i navođenju izvora i sl. Tako da nam je i to dobra povratna informacija da se ta građa u tom obliku koristi.“ (ispitanik 10)

5. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 11)
6. „Korisnici su zadovoljni, građa je pretraživa (OCR).“ (ispitanik 21)
7. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 23)
8. „Informacije su pozitivne.“ (ispitanik 24)
9. „Pozitivne.“ (ispitanik 25)
10. „Pozitivne.“ (ispitanik 27)
11. „Pozitivne.“ (ispitanik 30)
12. „Pozitivne.“ (ispitanik 31)
13. „Pozitivne.“ (ispitanik 32)
14. „Još uvijek se ne digitalizira.“ (ispitanik 42)
15. „Izrazito pozitivne.“ (ispitanik 47)
16. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 52)
17. „Mahom pozitivne.“ (ispitanik 53)

31. Prema Vašoj procjeni, jesu li korisnici zadovoljni digitaliziranom starom i rijetkom građom koju Vaša knjižnica posjeduje?

1. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 1)
2. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 4)
3. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 5)
4. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 8)
5. „Nemamo digitaliziranu građu.“ (ispitanik 9)
6. „Ne digitaliziramo građu.“ (ispitanik 11)
7. „Nisam upoznata.“ (ispitanik 13)
8. „Ne posjedujemo digitaliziranu staru građu.“ (ispitanik 14)
9. „Nema digitalizirane građe.“ (ispitanik 16)
10. „Ne znam. Kada budemo imali digitaliziranu građu moći ćemo napraviti procjenu.“ (ispitanik 17)
11. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 19)
12. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 23)

13. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 28)
14. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 29)
15. „Ne može se odgovoriti.“ (ispitanik 34)
16. „Ne radimo digitalizaciju stare i rijetke građe.“ (ispitanik 35)
17. „Ne posjeduje.“ (ispitanik 36)
18. „Odgovor bi bio subjektivan jer nismo proveli anketu koja bi pokazala u kojoj su mjeri korisnici zadovoljni.“ (ispitanik 38)
19. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 39)
20. „Nemamo digitaliziranu staru i rijetku građu.“ (ispitanik 40)
21. „Još uvijek se ne digitalizira.“ (ispitanik 42)
22. „Ne digitaliziramo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 44)
23. „Nemamo tu uslugu u ponudi.“ (ispitanik 45)
24. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 46)
25. „Ne digitaliziramo.“ (ispitanik 48)
26. „Ne posjedujemo staru i rijetku građu.“ (ispitanik 49)
27. „Nemamo podatke.“ (ispitanik 51)
28. „Nije primjenljivo.“ (ispitanik 52)
29. „Još uvijek ju ne koriste onako kako je to zamišljeno.“ (ispitanik 54)

Prilozi 2

Popis slika

Slika 1. Ručni skener

Slika 2. Plošni skener

Slika 3. Rotacijski skener

Slika 4. 3D skener

Slika 5. Protočni samostalni skener

Popis grafikona

Graf 1. „Provodi li Vaša ustanova u kojoj radite digitalizaciju građe?“

Graf 2. „Provodi li Vaša ustanova u kojoj radite digitalizaciju stare i rijetke građe?“

Graf 3. „Je li u Vašoj knjižnici zaposlena osoba koja je posebno educirana u području digitalizacije stare i rijetke građe?“

Graf 4. „Jeste li upoznati sa projektom E-kultura?“

Graf 5. „U kojoj mjeri ste zadovoljni (kao djelatnik knjižnice) sa građom koja je dosad digitalizirana= (na skali od 1 do 5 s obzirom da je 1 najmanje zadovoljan/na, a 5 najviše zadovoljan/na?“

Graf 6. „Koriste li korisnici Vašu digitaliziranu staru u rijetku građu?“

Graf 7. „Dobivate li povratne informacije o digitaliziranoj staroj i rijetkoj građi od strane korisnika?“

Popis tablica

Tablica 1. „Ukoliko je Vaš odgovor na 3. pitanje „ne“, molim Vas odgovorite zašto se u Vašoj ustanovi ne digitalizira stara i rijetke građe?“

Tablica 2. „Molim Vas, navedite o kojim je kriterijima za odabir građe za digitalizaciju riječ.“

Tablica 3. „Uz pomoć koje opreme digitalizirate staru i rijetku građu u Vašoj knjižnici?“

Tablica 4. „Opišite postupak digitalizacije stare i rijetke građe. Koja oprema je potrebna? Koliko traje sam proces digitalizacije stare i rijetke građe? “

Tablica 5. "Ukoliko je odgovor na 22. pitanje „Posjedujemo“ molim Vas da napišete Vašu mrežnu stranicu/portal/bazu podataka."

Tablica 6. "Ako je odgovor na 24. pitanje „da“, je li Vam i kako ta suradnja pomogla u projektima digitalizacije?"

Digitization of old and rare materials in Croatian public libraries

Abstract

Aim of this paper is to do a research on how often and in which way does old and rare material in croatian libraries digitilizes and which criteria is used while deciding wheather old and rare material is to use for digitilizing in those libraries. Goal of this paper is to determine does old and rare material in croatian libraries is getting digitilized, which are the reasons of digitalization of those material.

In research part of this paper surveying will be the part of quantitive method that will be done digitaly by sending the survey to all of the employees of the chosen libraries in order to determine the state of digitization of old and rare material in croatian libraries.

The paper will contain two parts in which the first one will be theoretical. In the theoretical part the concept of old and rare material and their charachteristics will be explained. Furthermore, term of digitalization will be explained, with special reference to digitalization of old and rare material.

Therefore, it will research and explain digitalization strategies, standards and guidelines which digitalization, priorities while choosing structures for digitalization and equitment i.e. technology which is used to protect old and rare material so that digitalization doesn't harm it.

In special part of this paper project E-culture which is implemented by Ministry of culture and media of Republic of Croatia in cooperation with plenty of institutions in culture and a few examples of digitalization projects of old and rare material will be shown.

Goal of this research which will be carried out in the second part of this paper and that is to show the condition of process of digitalization of old and rare material in croatian libraries.

Keywords: digitization, public libraries, old and rare materials, digitization of old and rare materials, open access to digitized materials, digital collections, digital libraries